

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ
ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ
ЗАСОБАМИ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:

*студентка 2 курсу, 631 групи
спеціальності 013 «Початкова освіта»*

Апетрі Аліна Ярославівна

Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент **Богданюк А.М.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол №3 від 07.11.2023 р.*

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

АНОТАЦІЯ

***Анетрі А.Я.* РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ.** – *Рукопис.* Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 013 Початкова освіта. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2023. – 120 с.

У науковому дослідженні порушується актуальна проблема національної культури як першої сходинки в засвоєнні дитиною загальнолюдських цінностей, формуванні власної особистісної культури. Дослідженням встановлено, що виховання на засадах національної культури лише в закладах освіти не достатньо – до цього процесу має долучитися і родина як один із найперших виховних осередків.

За мету дослідження було обрано з'ясувати рівень сформованості української національної культури в дітей молодшого шкільного віку; розробити методичні рекомендації щодо створення необхідного освітнього середовища та педагогічних умов для розвитку української національної культури у дітей молодшого шкільного віку.

Дана кваліфікаційна робота включає вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел (що налічує 63 позиції) та додатки. У першому розділі висвітлено теоретичні основи розвитку української національної культури засобами родинного виховання. У другому розділі проаналізовано умови розвитку української національної культури в молодших школярів засобами родинного виховання.

Дослідження дозволило зробити висновки, що родина виступає одним з важливих чинників національного виховання молодшого школяра.

Ключові слова: *родина, родинне виховання, національне виховання, національна культура, засоби родинного виховання, народна педагогіка, родинна педагогіка, народні традиції, народні звичаї, фольклор.*

ABSTRACT

***Apetri A.Y.* DEVELOPMENT OF UKRAINIAN NATIONAL CULTURE IN CHILDREN OF YOUNGER SCHOOL AGE BY MEANS OF FAMILY EDUCATION.** - **Manuscript.** Master's thesis for obtaining a master's degree in the specialty 013 Elementary education. – Chernivtsi National University named after Yury Fedkovich. - Chernivtsi, 2023. - 120 p.

Relevance of research. For a child, national culture becomes the first step in the assimilation of world culture, the assimilation of universal human values, and the formation of one's own personal culture. There is too little education based on national culture only in educational institutions; the family should join this process as one of the earliest educational environments.

The main results of the study. It was proven that the family acts as a developmental environment for a child of primary school age, subject to the conditions of creating a subject-developmental environment related to the peculiarities of the development of a child of this age, and optimizing the psychological and pedagogical environment of the family as an indicator of the level of culture of family relations and the specifics of the upbringing of the youngest schoolboy

Key words: *family, family upbringing, national culture, national upbringing, national consciousness, means of family upbringing, folk pedagogy, folk traditions, folk customs, folklore.*

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ		2
ВСТУП		5
РОЗДІЛ 1	ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ	9
1.1.	Розвиток національної культури у дітей як науково-педагогічна проблема	9
1.2.	Національна культура як сфера виховного впливу на дітей молодшого шкільного віку	18
1.3.	Актуальність родинного виховання молодших школярів на сучасному етапі	35
	Висновки до першого розділу	40
РОЗДІЛ 2	ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ	42
2.1.	Вивчення стану сформованості в дітей молодшого шкільного віку української національної культури засобами родинного виховання	42
2.2.	Характеристика умов залучення дітей до витоків національної культури	50
	2.2.1. Створення культурно-просторового, предметно-розвивального середовища в родині	50
	2.2.2. Виховання дітей молодшого шкільного віку в дусі українських національних традицій	59
	2.2.3. Родинне виховання в освітньому процесі початкової школи: співпраця вчителя з батьками	72
2.3.	Методичні рекомендації до застосування родинного виховання як засобу розвитку національної культури в учнів початкових класів	76
	Висновки до другого розділу	81
		83
ВИСНОВКИ		
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		86
ДОДАТКИ		95

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасне українське суспільство характеризується зростанням національної самосвідомості, прагненням зрозуміти й пізнати історію, культуру свого народу. Особливо гостро постає питання глибокого й наукового обґрунтування національних факторів у вихованні дітей, зокрема молодшого шкільного віку, бо збереження й відродження культурної спадщини починається з рідного краю й відіграє важливу роль у вихованні підростаючого покоління.

Концепція розвитку особистості дитини, а також національні підходи до освітнього процесу передбачають включення окремих елементів національної культури в процес розвитку дитини. Спадщина кожного народу містить цінні ідеї й досвід виховання. Національна самосвідомість або етнічна ідентичність як усвідомлення своєї приналежності до певної нації формується у людини в перші роки її життя. Саме цей період є визначальним у становленні основ характеру й виробленню норм поведінки, що великою мірою залежать від соціального оточення.

Однією із істотних умов розвитку сучасної освіти є актуалізація національної системи освіти. Відбувається реформування освіти, напрямки якої визначаються Законом України «Про освіту». Основними положеннями Закону «Про освіту» є пріоритет загальнолюдських, національних цінностей; вільний розвиток особистості; загальнодоступність; варіативність освіти; всебічний захист здобувача освіти.

Залучення дітей до національної культури стає актуальним педагогічним питанням сучасності, оскільки кожен народ не лише зберігає історично усталені виховні традиції й особливості, але й прагне перенести їх в майбутнє, аби не втратити історичного національного обличчя й самобутності.

В усі часи й у всіх народів основною метою виховання була турбота про збереження, зміцнення й розвиток національних звичаїв і традицій, турбота про передачу підростаючому поколінню життєвого, виробничого, духовного, у тому числі й педагогічного, досвіду, що був накопичений попередніми поколіннями.

Національна культура стає для дитини першою сходинкою в засвоєнні світової культури, засвоєнні загальнолюдських цінностей, формуванні власної особистісної культури. Як зробити процес залучення дітей молодшого шкільного віку найбільш успішним, таким, що цілком відповідає потребам і запитам суспільства? Відповідь очевидна: надто мало виховання на засадах національної культури лише в закладах освіти; до цього процесу має долучитися родина як один із найперших виховних середовищ. Цим і обумовлено актуальність нашого дослідження.

Стан дослідження. Проблема розвитку національної культури висвітлюється у працях видатних українських педагогів-класиків Я. А. Коменського, П. Куліша, І. Огієнка, С. Русової, Г. Сковороди, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Т. Шевченка, які у своїх філософських та педагогічних творах досліджували питання сутності та умов людського щастя, значення людського існування та вплив національної культури на формування особистості дитини з перших днів життя. Так, видатний педагог Василь Олександрович Сухомлинський писав: «Патріотизм починається з любові до дитини...».

У наукових розвідках сучасних українських учених В. Андрущенка, І. Бега, І. Зайця, Г. Кіт, С. Клепка, Б. Ковбаса, В. Корженка, В. Костіва, В. Кременя, В. Лугового, В. Лутая, І. Надольного, І. Радіонової, Г. Тарасенко та інших досліджено проблему демократичного та національно-патріотичного виховання дитини засобами родинного виховання. Науковці зазначають, що виховання – це необхідна форма вдосконалення особистості, яка ґрунтується на основі засвоєння нею матеріальних і духовних пластів

культури, це потужний чинник формування національної еліти та цінностей державотворення.

Серед наукових розвідок, що присвячені проблемі аналізу процесу національного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами родинного виховання, віднаходимо наукові публікації, монографії та навчальні посібники науковців Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Л. Біленкової, А. Богданюк, Л. Мафтин, С. Романюк, І. Руснака та інших), зокрема, особливий внесок у дослідження даної теми зробила сучасна науковиця О. Гордійчук.

Мета дослідження – виявлення й розкриття педагогічних умов розвитку української національної культури у дітей молодшого шкільного віку засобами родинного виховання та розробка методичних рекомендацій до створення необхідного педагогічного середовища.

Завдання дослідження:

- ✓ проаналізувати наукову психолого-педагогічну літературу з теми дослідження;
- ✓ довести актуальність родинного виховання на сучасному етапі та розкрити його значення у розвитку національної культури дітей молодшого шкільного віку;
- ✓ вивчити стан сформованості в молодших школярів української національної культури й педагогічні умови залучення дітей до витоків національної культури засобами родинного виховання;
- ✓ запропонувати методичні рекомендації до застосування родинного виховання як засобу розвитку національної культури в учнів початкових класів.

Об'єкт дослідження: розвиток української національної культури в молодших школярів засобами родинного виховання.

Предмет дослідження: педагогічні умови використання родинного виховання в розвитку національної культури учнів початкових класів.

Методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури; спостереження; анкетування; аналіз наукових фактів; експеримент; узагальнення.

Теоретичне значення дослідження полягає в розкритті теоретичних основ та умов розвитку української національної культури молодших школярів засобами родинного виховання.

Практичне значення дослідження - у виявленні та розробці найбільш ефективних дидактичних засобів родинного виховання для розвитку в дітей молодшого шкільного віку основ української національної культури, що можуть бути використані вчителями початкових класів закладів освіти в освітньому процесі, зокрема, у просвітницькій роботі із батьками.

Апробація результатів дослідження. За результатами дослідження здійснено виступ на міжнародній науково-практичній студентській конференції (квітень, 2023 р.) та опубліковано тези на тему: «Розвиток української національної культури дитини молодшого шкільного віку засобами родинного виховання».

Структура дослідження. Дипломна робота складається з анотації, вступу, двох розділів та параграфів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ

1.1. Розвиток національної культури у дітей як науково-педагогічна проблема

Актуальність проблеми виховання людини в усі віки й епохи беззаперечна. Адже саме виховання – категорія така ж давня, як і сама людина. З давніх-давен людина бачила сенс у продовженні свого роду. Люди були неписьменними, не було професійних учителів, не існувало таких соціальних інститутів, як школи, але батьків, перш за все, хвилювало виховання власних дітей.

Науковці стверджують, що національна система виховання, загалом, як і проблема розвитку національної культури, зокрема потребувала, потребує уваги нині, та буде актуальною і завтра. Цю проблему у своїх працях свого часу розглядали Я.А. Коменський, П.Ф. Лесгафт, І.Г. Песталоцці, Ж.Ж. Руссо та інші науковці минулого.

Проблема розвитку національної культури підростаючих поколінь розкривається у працях видатних українських педагогів-класиків (філософів, істориків, літературознавців, письменників), а саме: П. Куліша, І. Огієнка, С. Русової, Г. Сковороди, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Т. Шевченка, які у своїх філософських та педагогічних творах досліджували питання сутності і значення людського існування та вплив національної культури на розвиток особистості дитини.

Сучасні вітчизняні науковці (В. Андрущенко, І. Бех, І. Заєць, Г. Кіт, С. Клепка, Б. Ковбас, В. Корженко, В. Костівв, В. Луговий, Г. Тарасенко та ін.) приділили увагу дослідженню проблеми демократичного та національно-патріотичного виховання. Отож, науковці зазначають, що виховання – це

необхідна форма удосконалення особистості. Ґрунтується вона на основі засвоєння національних матеріальних і духовних цінностей культури, а отже, це потужний чинник формування еліти нації. У процесі виховання методами переконання, стимулювання, спонування утверджуються та посилюються суспільно значущі цінності.

Серед усіх геніальних досягнень людства чільне місце у процесі виховання дитячої особистості посідає родина. «Від народження йде життя людини», «Без родини немає щастя на землі», – говорять українці, - «родина – берегиня моральних цінностей, національних звичаїв, традицій, пам'яті предків», «колиска роду»...

Оскільки саме родина має найбільш глибокий вплив на весь комплекс як духовного, так і фізичного життя дитини, що у ній зростає, то їй і відводиться визначальна роль. І саме родина є для дитини й середовищем проживання, й середовищем виховання. Вплив родини на дитину молодшого шкільного віку має найбільш ефективні результати.

В українських родинах дітей завжди вчили, що людина невіддільна від свого роду, нації. Головним охоронцем порядку в родинах і суспільних відносинах, законом буття був звичай. Він зобов'язував кожного члена роду вивчати й знати свій рід до сьомого коліна. Людину, яка не знала історію свого роду, вважали безродною. У родинах завжди зберігали спогади, портрети предків, предмети побуту та інші історичні матеріали про подвиги своїх предків. Звідси, з вшанування сімейних реліквій починається любов і повага до свого роду, рідної землі, національних звичаїв і традицій (Михайлишин Р. 202, с. 94).

Відомий дослідник української родини академік Мирослав Стельмахович зауважує, що завдяки застосування національної системи родинного виховання кожен конкретний народ продовжує себе у своїх дітях, неухильно демонструє свій національний дух, характер, менталітет, традиційну сімейно-побутову культуру. Багаті за змістом, духовним й

емоційним вираженням народні звичаї й обряди невичерпне джерело формування естетичних почуттів, естетичного досвіду особистості. Сприйняття й розуміння краси традицій, обрядів є важливими складовими естетичної культури, без якої людські почуття залишаються байдужими до всього прекрасного й величного в житті (Демченко О.П. 2013, ст.21).

Родина є своєрідним колективом, який відіграє чи не найважливішу роль у процесі виховання дитини. У колі родини діти набувають таких якостей, як довіра, впевненість у собі, доброзичливість, порядність, толерантність тощо. Усі ці якості виявляються у дитини ще задовго до того, як вона приходить у школу, і впливають на її розвиток. Також активна участь родини у виховному процесі сприяє розвитку, вихованню й самовихованню. Дитину в родині можна порівняти із лакмусовим папером, що всмоктує світогляд, релігійні погляди і все те, що вкрай необхідне для життя в суспільстві. Саме в родині реалізується індивідуальність й розкривається внутрішній світ дитини. У родині дитина отримує свій перший життєвий досвід, здійснює свої перші спостереження, а також вчиться тому, як слід поводити себе в суспільстві, у різноманітних життєвих ситуаціях. І тому є досить важливим, аби те, чому вона навчиться в родині, базувалося на конкретних прикладах, аби дитина бачила, що у дорослих теорія не розходиться із практикою (Герасимчук А.Ю. 2023, с. 169).

У працях П.Ф. Лесгафта родині та родинному вихованню відводиться значна роль в розвитку дитини. На думку вченого, у ранньому дитинстві, в сімейному середовищі закладаються основи фізичного й психологічного здоров'я дитини, формується тип дитячої особистості. П.Ф. Лесгафт сформулював фундаментальні принципи, на яких мають базуватися взаємини з дитиною в родині:

- ✓ організація правильних гігієнічних умов розвитку дитини, що впливають на її духовний розвиток;
- ✓ неприпустимість свавілля в діях дорослого (батьків, рідних);

✓ суворе дотримання відповідності слів та вчинків у взаємодії із дитиною, оскільки для дитини найбільш важливим є вчинок, а не слово;

повага до особистості дитини із перших днів її життя (Коваль Т.В. 2020, с. 178).

На думку вчених-педагогів (Н. Б. Бабенко, М. М. Бикова, М. Мандзюк та інших), виховання дитини починається в родині, родина – це фундамент суспільства. У родині людина формується як особистість. Сім'я виступає головною опорою людини протягом всього життя.

На сьогодні більшість педагогів зауважують про те, що сучасні молоді батьки не володіють взагалі або володіють на низькому рівні навичками спілкування із дітьми. Почасти батьки переносять на дитину власні життєві проблеми в професійній, сімейній та інших сферах, що призводить до своєрідного «наслідування» досвіду родинних невдач і батьківської неефективності. Така ситуація позбавляє дитину відчуття успіху й різко позбавляє її почуття впевненості в собі (Коваль Т.В. 2020, с. 179).

Останнім часом спостерігається відсторонення інститутів соціуму, зокрема закладів освіти, від родини й проблем виховання дітей, що здійснило несприятливий вплив на зміну стилю внутрішньосімейних взаємин та життєвих пріоритетів.

На сьогодні перед системою освіти стоїть завдання пошуку нових підходів до організації взаємодії батьків та педагогів, розробки технологій і форм для відновлення виховного потенціалу родини, розвитку родини як суспільної, особистісної та державної цінності.

Учені-педагоги вказують на нагальну необхідність розробки програм психолого-педагогічного супроводу родини для розв'язання виховних завдань. Для цього необхідно проводити низку заходів батьківського всеобучу, психолого-педагогічної підготовки батьків з метою побудови якісно нових взаємин між батьками й дітьми.

Вітчизняні педагоги стверджують, що « родина – це мала соціальна група, що заснована на шлюбі та кровній спорідненості, члени якої спільно проживають і ведуть домашнє господарство, мають емоційний зв'язок і взаємні обов'язки по відношенню один до одного». Вчені виділяють декілька функцій родини. У нашій роботі ми зупинимося лише на тих, що стосуються виховання й розвитку дитини.

Функція первинної соціалізації. Родина – це перша й основна соціальна група, яка активно здійснює вплив на процес формування особистості дитини. Родина впливає на фізичний, психологічний та соціальний розвиток дитини. Передача дитині того життєвого досвіду, що був накопичений людством, основ культури країни, у якій підростає дитина, а також навчання моральним нормам, ознайомлення із традиціями свого народу – це і є першочергова функція батьків.

Виховна функція. Батьки були й залишаються першими й найголовнішими вихователями. Але тут варто зауважити про те, що соціальні педагоги виділяють чотири категорії сімей: благонадійні родини, родини групи ризику, неблагонадійні родини й асоціальні (Колеснік К.А. 2015, с. 66).

Так, благонадійні родини найбільш успішно виконують свої функції й найбільш успішно розв'язують завдання виховання дітей.

Родини групи ризику відрізняються тим, що у них присутні деякі відхилення від загальноприйнятих норм, які не дозволяють їх віднести до благонадійних. Такі родини справляються зі своїми обов'язками по вихованню дітей, але з великим напруженням власних сил.

Неблагонадійні родини мають низький соціальний статус у будь-якій із сфер життєдіяльності або в декількох одночасно, вони не можуть цілком виконувати функції, покладені на них, а сам процес родинного виховання дитини відбувається із певними труднощами й досить повільно (Хомуленко Т.Б. 2020, с. 104).

Психологи з досвіду стверджують «асоціальні родини – це такі родини, з якими взаємодія відбувається достатньо важко». У таких родинях батьки ведуть аморальний, протиправний спосіб життя, у яких умови життя не відповідають навіть елементарним санітарно-гігієнічним нормам, а вихованням дітей не займається ніхто, внаслідок чого діти залишаються без нагляду, недоїдають, відстають у розвитку від своїх однолітків. Також у таких родинях діти страждають від насилля як з боку батьків, так і з боку інших людей того ж соціального прошарку (Хомуленко Т.Б. 2020, с. 104).

Однією із умов виховання дитини в родині є авторитет батьків. Без цього неможливо виховати дитину, а, відповідно, сформувати у неї якості, що властиві хорошій людині.

Сьогодні гостро стоїть питання про роль і функції родини у вихованні молодших школярів. Проблеми, особливості виховання дітей молодшого шкільного віку в родині набувають особливої важливості й привертають до себе увагу.

Вчителі-практики впевнені, що молодший шкільний вік – це період, коли родина має брати активну участь у вихованні дитини, вона є своєрідним фундаментом для подальшого розвитку, виховання й самовиховання. Почасти батьки вважають, що в момент приходу дитини в школу знижується роль родини в її вихованні, адже основний свій час дитина проводить у школі. Натомість батьки повинні розуміти, що роль родини не знижується, а навпаки зростає.

З початком навчання в школі особливої уваги з боку батьків потребують діти емоційно чуттєві, вразливі, сором'язливі діти, які хворобливо реагують на зауваження вчителя, кпини однолітків, важко переживають власні невдачі та помилки. Невпевненість, переживання можуть стати причиною формування негативного ставлення до школи і навіть відмови її відвідувати. Батькам таких дітей учитель має розповідати

про індивідуальні особливості дитини, надавати допомогу, поради з налагоджування взаємин із однокласниками (Хомуленко Т.Б. 2020, с. 104).

Батьки повинні із розумінням ставитися до переживань дітей, ненав'язливо спонукати розповідати про свої взаємини з однокласниками й дорослими поза родинним середовищем. Батьки разом із дитиною можуть правильно оцінити як власні вчинки дитини, так і критичні зауваження, що були йому зроблені («Виходить, що вчитель правий...», «Діти не захотіли тебе прийняти до гри, тому що...», «А тобі таке ставлення подобається?» тощо).

Поступово у молодшого школяра сформується потреба довіряти дорослим, ділитися з близькими своїми переживаннями, а згодом шукати їх підтримки, поради тощо.

Батьки в такі моменти мають бути справедливими та доброзичливими. Якби негативні почуття не викликали б у батьків розповіді дітей, необхідно стримуватися, спокійно, справедливо й доброзичливо розбиратися в ситуації. Якщо батьки почнуть докоряти дитині, звинувачувати її, то можна забути й про відвертість дитини. Водночас не можна свою увагу постійно зосереджувати на дитячих переживаннях, що пов'язані зі школою та однокласниками, надто опікати дитину, розв'язувати за неї її проблеми, позбавляючи самостійності (Хомуленко Т.Б. 2020, с. 105).

У батьків, які звикли добиватися примусом обов'язкового виконання своїх вимог, внаслідок цього у міру дорослішання дитини буде все менше можливості впливати на неї. Чуйність, доброзичливий тон, довіра дитині, толерантність у спілкуванні з нею викликають зустрічну доброзичливість, прагнення виконувати вимоги батьків.

Трапляється, що при виборі методів заохочення й покарання батьки не враховують характер дитини, не враховують причини скоєного дитиною вчинку. Почасти карають дитину, будучи роздратованими, необ'єктивно, без

урахування тих обставин, у яких був скоєний вчинок, а це, відповідно, лише погіршує взаємини між батьками й дітьми.

Змінився темп життя – змінилися умови побуту. Це впливає на взаємини в родині, на спілкування: воно стає більш скупим, формальним. Але потреба дітей у спілкуванні не зменшується. Змістовне й достатньо тривале спілкування з дітьми – необхідна умова не лише в молодшому шкільному віці, а в будь-якому.

У молодшому шкільному віці потреба дитини в оцінці її особистості зростає. Уявлення про себе, повага чи неповага до себе, тобто самооцінка, формується у дітей у спілкуванні з батьками й оточуючими, які оцінюють її позитивно або негативно. Від того, наскільки грамотно використовують батьки оцінку, залежить результативність управління дитячою поведінкою, формуванням важливою потребою в схваленні. Важливо, аби дитина відчувала доброзичливе, поважне ставлення до неї дорослого незалежно від того, як і хто оцінює дії та уміння дитини (Хомуленко Т.Б. 2020, с. 104).

Батьки, оцінюючи поведінку дитину, результати діяльності, почасти припускаються грубих помилок – зловживають надмірною похвалою або надмірним осудом. Більшість помилково вважають, що негативна оцінка стимулює дитину. Насправді ж, якщо її часто використовувати, вона негативно впливає на виховання самостійності, впевненості в собі, гасить ініціативу.

Постійно порівнюючи невдачі дитини з успіхами інших дітей, можна викликати реакцію зворотню бажаній. Замість того, аби відчуті бажання досягти подібних успіхів, у дитини сформується невпевненість у собі, заздрість, недоброзичливість. Якщо зловживати позитивною оцінкою, то є ризик сформувати завищену самооцінку, невиправдану пихатість, зухвалість, безвідповідальність (Колеснік К.А. 2015, ст 67).

Використовуючи позитивні або негативні оцінки, слід пам'ятати про почуття міри, про те, що завжди буде кориснішим заохочення гарних вчинків

і якостей дитини, ніж постійне підкреслення та засудження її недоліків. Не можна забувати й про те, що дитина молодшого шкільного віку здебільшого живе емоціями. Саме емоційне середовище в цьому віці здійснює вплив на її духовний світ. Родина, в якій панують радість, оптимізм, душевність, любов і ніжність, необхідна дитині для її психічного здоров'я. Те, як батьки реагують на те, що відбувається в житті, має велике значення для формування уявлень дитини, яка відгукується на все, що відбувається, емоційними засобами: сміх, гнів, активне жестикулювання, міміка.

Дитина чутлива, схильна до наслідування, вона чітко не лише сприймає, а й переймає всі емоційні реакції. Якщо батькам щось не подобається в дитині, то слід пам'ятати: дитина певною мірою є відображенням того, хто її виховує ((Колеснік К.А. 2015, ст. 68).

Створенню спокійної обстановки в родині допомагає критичне ставлення дорослих до своїх дій, врахування їх впливу на дитину. Ні в якому разі батьки не мають права допускати, аби їх настрої відображався на дитині. Діти не можуть не знати про труднощі, з якими стикаються батьки, але це не означає, що свої дорослі проблеми слід, так би мовити, «вивалювати» на дитину, тим самим створюючи напружену обстановку в домі.

Дорослі по відношенню до дитини не мають права виражатися в грубих висловлюваннях, оцінках, епітетах, що принижують її гідність. Влада батьків велика: матеріальні можливості, життєвий досвід, фізична сила – все на їх боці. Тому почасти авторитет дорослого нав'язується силою, а дитина змушена мовчки коритися. За такої умови, підростаючи, дитина може залишитися залежною від батьків, їх думок, вимог. Але можливий й інший розвиток подій: буде відбуватися поступове відсторонення від родини.

Зазвичай батьки намагаються слідкувати за дитиною, її відносинами з іншими людьми, однолітками, знають її інтереси, нахили, вподобання. Однак більшість дітей залишаються поза увагою батьків, а це неприпустимо, оскільки в такому випадку основним джерелом впливу стане спілкування з

однолітками, негативний вплив вулиці: дитина починає засвоювати мову вулиці, нецензурні вислови, грубі манери. При цьому вдома, в родині це може досить довго не виявлятися ((Колеснік К.А. 2015, с. 69).

За умови, коли родина веде боротьбу з вулицею, обов'язково переможе вулиця, якщо між дитиною та батьками немає довіри у взаєминах.

Дружба батьків і дітей – це особливі взаємини, які виникають на основі взаємоповаги, умінні дорослих чути й розуміти дитину, співпереживати їй, виявляючи такт у спілкуванні. Батьки повинні будувати дружні взаємини із дитиною, а саме прагнути відчувати, розуміти, сприймати її внутрішній світ.

1.2. Національна культура як сфера виховного впливу на дітей молодшого шкільного віку

Концепція модернізації освіти в Україні визнає політику родинного виховання одним із головних напрямків соціальної політики. Під впливом устрою родинного життя формується моральна й соціальна спрямованість особистості дитини, її ціннісні орієнтації та психологічні настанови (Коваль Т.В. 2020, с. 178).

Народні традиції – це історично складені сукупності виховного й соціального досвіду, норм поведінки, суспільних традицій, що передаються з покоління в покоління. Трудові традиції духовного виховання привчали дітей до систематичної праці, передаючи всі відомі в селянському світі навички, знання й уміння, сприяли формуванню звички працювати, поважати працю, бути відповідальним за доручену справу. Життєвий досвід набувається протягом всієї історії існування народу, знаходить своє відображення в національних традиціях. Багатий арсенал національних традицій, який сформувався із конкретних історичних умов розвитку народу, має бути широко використаний у виховному процесі. Культурна спадщина народу містить цінні педагогічні ідеї й століттями перевірений досвід виховання, які,

розвиваючись, збагачують світову педагогічну думку (Комарівська Н.О. 2016, с. 168).

Важко переоцінити роль національних традицій у вихованні підростаючого покоління.

За визначеннями науковців «традиції (від латинської *tradition* – передача) – це елементи соціальної або культурної спадщини, що передається з покоління в покоління й зберігається в соціальних групах протягом певного часового періоду». Як національні традиції виступають певні суспільні настанови, норми й правила поведінки, ставлення до конкретних моральних цінностей, звичаїв, обрядів.

Вітчизняні педагоги стверджують, що народна педагогіка – (синонім – етнопедагогіка) – сукупність знань і навичок виховання, що зберігаються в етнокультурних традиціях, народній етичній та художній творчості. Фольклор – (від англійської folk-lore – «народна мудрість») – народна творчість, найчастіше усна. Обряд – сукупність дій, встановлених звичаєм або ритуалом, у якому втілюються будь-які релігійні уявлення або побутові традиції. Звичай – традиційно встановлені правила суспільної поведінки (Комарівська Н.О. 2016, с. 169).

В усі часи і у всіх народів основною метою виховання була турбота про збереження, зміцнення й розвиток національних звичаїв і традицій, турбота про передачу дітям життєвого, духовного, виробничого, а також педагогічного досвіду, що був накопичений попередніми поколіннями. Постає питання: у чому ж полягає сила народної педагогіки, виховна сила національних традицій? Звичайно ж, в людському, гуманному, доброму підході до особистості того, кого виховують, і вимог з його боку зворотнього людинолюбного ставлення до оточуючих. Саме думка «облагородження» людської душі й обстоювалася в народній педагогіці.

Ніколи раніше так серйозно не стояло виховне завдання формування національного менталітету. Саме в його розв'язанні і належить провідне місце народній педагогіці з її твердженням:

- ✓ без історії немає традиції;
- ✓ без традиції немає культури;
- ✓ без культури немає виховання;
- ✓ без виховання немає особистості;
- ✓ без особистості немає народу (Комарівська Н.О. 2016, с. 168).

Національні традиції й культура українців дають ціннісну орієнтацію особистості, вимагають мати відповідні моральні якості. До них належать чесність, скромність, ввічливість, милосердя й доброзичливість, толерантність, повага до старших, гостинність, взаємодопомога, вірність Вітчизні. Вони ж сприяють і накопиченню моральних звичок.

Національні виховні традиції, на думку М. М. Бикової, сильні не науковими аргументами й доказами, а логікою дії, справи, діяльності, результатами впливу на психіку тих, кого виховують (Бикова М.М. 2011, с. 239).

Національні традиції мають високий духовно-моральний і виховний потенціал, завдяки чому вони можуть бути одним із джерел духовно-морального виховання підростаючого покоління.

Сутнісні ознаки національних традицій – це освітньо-світоглядна спрямованість, ціннісна орієнтованість, практико-орієнтований характер, багатofакторність, емоційна насиченість, усталеність, соціально-ігрова сюжетика. З урахуванням названих ознак можуть бути визначені умови їх педагогічного використання в процесі виховання дітей: виховно-цільова організація; ціннісно-сміслова інтеграція в освітньо-виховний процес; включення в діяльність; єдність виховного впливу родини, школи й суспільства; актуалізація досвіду емоційно-ціннісних відносин; нормативно-

регулятивна спрямованість; варіативність; сценарно-ігрова технологічність (Бикова М.М. 2011, с. 239).

В основі класифікації національних традицій лежить духовно-моральний потенціал традицій і система відносин, що дозволяє реалізувати цей потенціал. Диференціація традицій за духовно-моральним потенціалом проводиться відповідно до пріоритетних цілей духовно-морального виховання дітей і включає такі групи національних традицій: світоглядницько-орієнтовані, спрямовані на залучення дітей до моральних цінностей; позитивно-рольові, що мають потенціал виховання моральних відносин і якостей; регламентуючі, через які здійснюється формування моральних норм поведінки.

Світоглядницько-орієнтовані традиції включають громадянсько-патріотичні, трудові, екологічні, релігійні, комунікативні, традиції здорового способу життя. До позиційно-рольових належать традиції, що визначають вибір і реалізацію дітьми різноманітних соціальних ролей: громадянських, родинних, комунікативних, професійних тощо. Регламентуючі традиції – обряди, ритуали, звичаї, свята, ігри. Ця класифікація розкриває духовно-моральний потенціал національних традицій і дозволяє здійснювати їх відбір з педагогічною метою як з боку педагогів, так і з боку батьків (Барановська І.Г. 2017, с. 21).

Виділимо функції національних традицій в процесі виховання дітей: основні, що співвіднесені із завданнями духовно-морального виховання й допоміжні. До *основних* відносяться функції розвитку духовно-моральних якостей особистості, формування досвіду духовно-моральних взаємин в учнівському колективі, родині; духовно-моральній регуляції поведінки. До допоміжних – культурно-просвітницька й творчо-розвивальна (Барановська І.Г. 2017, с. 21).

Особливості історичного розвитку й умов життя народу, як відомо, накладають відчутний відбиток на зміст і фактори виховання. В Англії,

наприклад, виховання орієнтується на ідеал джентльмена, для якого характерними є фізичне загартування, стриманість, культура поведінки, відповідальність. У Німеччині традиційно особлива увага приділяється вихованню акуратності, дисциплінованості, працелюбності; в Японії – розвитку духу співпраці, послуху старшим; в США – вихованню самостійності, діловитості, духу незалежності й індивідуалізму (Колеснік К.А. 2015, с. 67).

Разом з тим у системах виховання спостерігаються й загальні напрямки, що виходять із генетично заданих базових потреб людини й пов'язані із соціалізацією особистості.

Система традицій і звичаїв будь-якого народу – результат його виховних зусиль протягом багатьох століть. Через цю систему кожен народ відтворює себе, свою духовну культуру, свій характер і психологію в низці поколінь, що змінюють одне. Якщо внаслідок якихось потрясінь перервався зв'язок часів, якщо молоде покоління добрі звичаї й традиції старших поколінь, то настає духовне зuboжіння. Тому наступність національних традицій – один із законів суспільного життя.

Наступність – об'єктивно необхідний зв'язок між новим і старим в процесі розвитку, одна із найбільш істотних рис закону заперечення. Правильне розуміння процесів наступності має особливе значення для аналізу закономірностей суспільного розвитку, прогресу науки, мистецтва, для боротьби як з некритичним ставленням до досягнень минулого, так і нігілістичним запереченням культурної спадщини.

Традиції не переходять автоматично від одного покоління до іншого, їх необхідно підтримувати, співвідносити з дійсністю, тільки тоді вони перетворюються в ефективний засіб формування особистості. Вони складаються на основі лише тих форм діяльності, які неодноразово підтвердили свою суспільну й особистісну значущість. Великі національні традиції колишніх епох подібні посівам багаторічних рослин – кожне

покоління збирає свій врожай. Духовні цінності випробовуються часом (Строна Л.А. 2015, ст. 32).

Традиції так організовують зв'язок поколінь, що на них тримається духовно-моральне життя народу. Наступність старших і молодших базується саме на традиціях. Чим різноманітніше традиції, тим духовно багатше народ. Ніщо так не об'єднує народ як традиції. Досягнення згоди між традицією й сучасністю стає все більш актуальною науковою проблемою. Традиція сприяє відновленню втраченої зараз спадщини, таке відновлення може стати порятунком для народу.

Погляд з висоти більш пізнього часу відкриває у віддалених традиціях нові цінності й можливості їх входження в життя нашого швидко змінного світу. Саме традиції, що йдуть із історичних глибин національної самосвідомості, виявляються фундаментальним накопиченням народу, що досяг сучасної стадії науково-технічного прогресу. Так, у моральних вимогах українського народу умовно можна виділити три групи:

- ✓ вимога до рідного дому, народу, рідної землі;
- ✓ вимога справедливості, чесності, доброти, милосердя, великодушності, почуття честі й гідності, готовності відстоювати правду, захистити слабшого, надати допомогу тому, хто її потребує;
- ✓ вимога працелюбності й миролюбності, вірності в дружбі, гостинності, щедрості, поваги до людей праці, старших, менших (Строна Л.А. 2015, ст. 32)..

Особливою художньо-педагогічною досконалістю характеризується родинна обрядовість й звичаї. Не будучи обмеженими певним часом, вони впливають на людину нечутно, незалежно від волі й бажання, тому що сферою їх природнього функціонування є родинний побут, а саме в цьому середовищі людина перебуває від перших днів життя й до останніх.

Українські національні обряди й звичаї сповнені високого емоційного заряду, який підсвідомо просочується в душу людини, вивищує й

облагороджує її почуття й вчинки, спонукає до дії, до прекрасного. За визначенням Дмитра Чижевського, «нашому народові генетично властиві «емоціоналізм», «чуттєвість до ліризму», які виражаються в естетизмі народного життя українців, їх обрядовості (Киричок В.А. 2010, с. 68).

Повернення до основ українських народних традицій сьогодні є надто актуальним і своєчасним. Історичний екскурс у джерела української родинної педагогіки переконує в тому, що одне із найважливіших і найскладніших завдань – виховання із дитини справжнього громадянина-патріота України. У цьому стають в нагоді національні традиції, що трансформуються в основному в родині, стає потужною силою формування етичних норм особистості, залучення її до історичних витоків народу, виховання поваги до інших традицій. Родинне виховання тлумачиться як феноменальне явище родинного й суспільного життя. Виховання дитини – це системний і цілеспрямований вплив на неї, її розум, душу й тіло, який залежить не лише від суспільно-політичного устрою суспільства, його внутрішніх і зовнішніх потреб, процесів, а й від національних особливостей українців, світогляду й культури нації. Тому важливим напрямком виховання є його національне спрямування, що націлене на засвоєння дітьми як національних, так і загальнолюдських цінностей і настанов, виховання почуття поваги, доброзичливості, толерантності до членів родини й оточення.

Народна мудрість утверджує такі вихідні умови виховання, що мають вічний характер: родинне гніздо, родина, пам'ять роду, рідна мова, наступність і спадковість поколінь, гуманізм, творча робота, рідне національне середовище, культивування моральних чеснот народу (Киричок В.А. 2010, с. 69).

У реалізації мети національного виховання Григорій Ващенко на перше місце поставив родину, вважаючи, що батьки повинні прививати дітям національні почуття, формувати у них національний ідеал, тобто

«середовище, що створив народ в розумінні властивостей людської особистості».

У процесі різноманітної діяльності людей виникають нові родинні виховні звичаї, обряди, традиції як спосіб збереження й передачі підростаючому поколінню знань, умінь і навичок, бачення основних шляхів формування особистості через ставлення до себе та інших людей, до праці, створення сприятливого духовно-морального клімату в родині. Для розвитку психічних якостей особистості (сфера потреб, почуттів, вольових дій і вчинків тощо) (Киричок В.А. 2010, с. 69).

Родовід вихователів іде від батька-матері, від родини. Великий дарунок природи – продовжувати себе й повторюватися у своїх дітях. Кожен із нас усвідомлює своє покликання – бути батьком, матір'ю. Традиційна наша національна мораль базується на авторитеті батьків, з образом яких пов'язується поняття добра, правди, справедливості. Суспільство поклало на батьків відповідальність за організацію життя родини, дітей, вважаючи їх першими незамінними вихователями, а родинні взаємини, побудовані на громадянському обов'язку, відповідальності, мудрій любові, вимогливій мудрості батька й матері, є великою виховною силою.

Майбутнє кожного народу – в його дітях, адже дитина, з дитинства освячена молитвою батька й матері, колисковою піснею, жадібно всмоктуючи духовний оточуючий світ, культуру взаємин батьків, стає «послом» роду в майбутнє. Людина теперішнє передає в майбутнє своїх дітей, онуків, правнуків.

Багаточисленні етнографічні джерела свідчать, що поява дитини в родині має бути бажаною. «Діти – це Божа роса», – говорили в народі. Поява дитини було для всієї родини великою радісною подією і відповідно супроводжувалося відповідними ритуальними обрядовими діями. Простежується комплекс звичаїв й обрядових дій, пов'язаних із народженням

дитини, вибором імені, кумів, хрещенням, першою купіллю, вшанування матері й новонародженого як членів родини (Михайлішин Р. 2023, с. 95).

Багато що на сьогодні вийшло з ужитку, втрачено. Забуття післяпологових звичаїв духовно збіднює дитинство й материнство. Варто замислитися над поверненням у сучасну родину цих звичаїв та обрядів.

Про ставлення до появи дітей йдеться в багатьох національних повір'ях. Побудувавши новий дім, молодий господар саджав кущ калини як символ краси, достатку й радості, «щоб діти велись», «щоб калина малих дітей колисала». Раділи господарі, якщо під дахом будинку облаштували гнізда ластівки, виводили ластовенят. Гарною прикметою було поселення лелек на хаті. Це символ щасливої родини, родинної згоди, подружнього щастя, такого родинного багатства, як діти.

Для наших предків виховання дітей було святим обов'язком батьків. Згідно з нормами народної і християнської моралі батьки відповідали перед своєю совістю, Богом і народом за долю, виховання, моральну зрілість своїх дітей. Турбуючись про їх майбутнє, батьки усвідомлювали, що передумовою успішного виховання є духовний зв'язок між поколіннями, а тому плекали в родинному середовищі такі моральні якості, як повага до старших, милосердя, щирість, працелюбність, багатство духу (Киричок В.А. 2010, с. 68).

Традиційна мораль базувалася на авторитеті слова, його високій місії й незаперечності. Більш за все це стосувалося родинного етикету, де пріоритет належав голові родини – батькові. Його слово було не лише законом, воно вчило, об'єднувало й утверджувало моральні принципи. На той час така особлива повага до батьківського слова вимагало від нього надзвичайної відповідальності й високих чеснот. Згадаймо такий вислів: «Хоч батькове слово й скупе, але воно є законом».

Батько формує у дітей фізичні й вольові якості (витривалість, дисциплінованість, працелюбність). Йому належить провідна роль в

організації родинного господарства. Керівне становище голови родини надає йому право розв'язувати проблеми в різноманітних аспектах життєдіяльності: «Шануй батька й Бога – буде скрізь тобі дорога», «Як батька покинеш, то й сам загинеш» (Киричок В.А. 2010, с. 68).

Рід людський продовжується завдяки матері, яка не лише народжує дитину, але й вигодовує, ставить на ноги, її роль в родинному вихованні неоціненна.

Діти і в дорослому віці керуються материнськими настановами, результати материнського виховання залишають у душі людини глибокий слід на все життя. Національні традиції вимагали глибокої поваги до жінки-господині, яка була берегинею родинного вогнища. Мати – втілення любові, порядності, гуманізму. Основна її роль – виховання у дітей людськості, милосердя, терпимості, доброзичливості. Звідси й генетичні риси українського характеру: доброта, щирість, сердечність, гостинність, працелюбність. «Матір ні купити, ні заслужити», «У кого мамонька, у того й голівонька гладенька», «Діти плачуть, а у матері серце болить».

Заслуговує на увагу думка великого гуманіста Василя Сухомлинського про те, що «перші початки, перше найтонше коріння духовного розвитку дитини – в смислі, почуттях, душевних поривах матері. Людина у своєму моральному розвитку стає таким, яка в неї матір, точніше, яка гармонія любові й волі в її духовному світі» (Киричок В.А. 2010, с. 68).

Жертовна любов матері до своїх дітей стала вершиною гуманності в народній педагогіці.

Завдяки старанності, невтомній господарській діяльності й гострому розуму жінка почасти ставала головою родини: «Без жінки, як без кішки», «Жінка й кам'яну гору перетне», «Чоловік в родині голова, а жінка – душа».

Аби гармонійно виховувати дітей, батьки, дотримуючись норм народної педагогіки, самі мали розвивати в собі благодійні цінності, власними вчинками формувати те, що хотіли б бачити у своїх дітях.

Очевидною є педагогічна істина: ніщо так глибоко не переконує, як особистий приклад батьків, стиль взаємин між членами родини. Тому чим вище авторитет батьків в очах дітей, тим більший їх вплив на формування поведінки, почуттів. Адже недарма про людей в народі судили по дітях: «Який кущ. Така й хворостина», «Яблуко від яблуньки недалеко котиться», «Який дім, такий плетінь, який батько, такий й син». Життєва мудрість, розсудливість, щирість, справедливість й чуйність батьків – бажані супутники родинного добробуту, взаєморозуміння, успіхів у вихованні дітей.

Надзвичайно важливе значення для забезпечення родинного добробуту й домашнього затишку в українських родинах мав звичай пробачати одне одному образи напередодні великих християнських свят. Ідея всепрощення сприяла досягненню гармонії в родинних взаєминах. Батько й мати давали дітям приклад чистоти взаємин, взаємної любові й поваги до старших членів родини. Сучасна молодь, сповідуючи дух свободи, доволі часто зневажає батьківське слово й не шанує його життєву мудрість. «Без батьківської мудрості немає виховної сили родини», – зауважував В. Сухомлинський. «Шануй батька свого й матір свою, і добро тобі буде, і довговічний ти будеш на землі», – сказано в Євангелії (Киричок В.А. 2010, с. 68).

Любов і повага до батьків як одна із найважливіших чеснот глибоко вкоренилася в побуті українців. У багатьох родинах панував звичай «бити чолом», тобто цілувати руку батькам і старшим родичам. Українці змалечку привчали дітей молитися за батьків і за свою родину. Проявом шанобливого ставлення до батьків і до старших за віком було звертання на «ви». Вітаючись, діти повинні були вклонитися. У національних традиціях послух й повага базувалися на переконанні, що в суспільстві найбільшу повагу слід виявляти до того, хто має багатий життєвий досвід.

За українськими національними традиціями активними вихователями в родині є бабуся й дідусь, сестри й брати. Старший брат або сестра мали повагу від менших.

Взаємини між братами й сестрами акумулюють високу культуру людських взаємин. Недарма в народі побутує думка діти дітей виховують. Таке унікальне явище як виховний взаємовплив братів і сестер залишилося поза увагою в педагогічній літературі, однак українська народна родинна педагогіка відстоює гармонійні взаємини між ними, залучаючи до цього через усну народну творчість: «Сини й дочки з одного дерева листочки», «Свій своєму не ворог», «Як брат брату не допоможе, то що вже чужі люди!» (Киричок В.А. 2010, с. 68).

Активно відтворюють в поведінці дітей шанобливе ставлення до дідуся й бабусі українські родинні звичаї, за якими, наприклад, почесне місце за столом посідали бабуся й дідусь. В українському родинознавстві чуйне, шанобливе ставлення до людей похилого віку розглядається як одна із найхарактерніших ознак людськості. Визначальним фактором його формування в родині є повага, сердечна турбота про дідуся й бабусю. Прислів'я «Усіх бабуся обдарувала, лише бабусю ніхто» примушує замислитися дітей над долею стариків. Власне, саме дідусі й бабусі допомагають розв'язати й таку моральну проблему до людей похилого віку.

Відповідно, сам спосіб життя родини взаємин між її членами впливають на дитину, формуючи нахили й навички виконання в майбутньому батька або матері [27, с. 71].

Протягом століть українські родини дотримувалися традиційного християнського підходу до системи виховання дітей, що базувався на визнанні Вищого Авторитету й на вірі в ідеали Добра. Духовні закони українців – це закони життя, моралі, етики. Родинне релігійне виховання поглиблювала школа, де Закон Божий був обов'язковим предметом. Батько й мати вчили дітей першій молитві, показували ікони, тобто готували до християнського життя.

Занепад релігійності в суспільстві починається із занепаду в родині. У звертаннях до батьків митрополит Андрій Шептицький неодноразово

підкреслював, що батьківський дім є найпершою й найважливішою школою, у якій діти мають вчитися любові до Бога й людей. У родині є безліч можливостей, аби продемонструвати, як наше життя регулюється Божими вимогами.

Найважливішу роль в родині відіграє культ рідної мови. Саме мова є найпершою ознакою національної приналежності, передумовою пізнання традицій, звичаїв, психології. На думку професора Івана Огієнка «Сором'язливість рідної мови – це зрада свого народу й найбільший гріх проти своєї нації. Виховуйте своїх дітей виключно рідною мовою, оскільки саме вона принесе їм більше духовних цінностей». М. Стельмахович зауважував, що рідна мова є потужним засобом виховання, і «батьки мають знати й дітям розповісти, що українська мова є національною мовою великого європейського народу й виступає як одна із давніх високо розвинутих мов світу, якою має пишатися й із задоволенням користуватися українець» (Задорожна-Княгницька Л.В. 2023).

В українській родині має панувати культ гостинності. Українцям здавна властиві традиції шанобливої пареоміграфії (звертання, привітання, прощання, побажання), що створюють атмосферу доброзичливості, спокою, толерантності, пестливості.

Зустрічаючись, ми обмінюємося привітаннями й виражаємо доброзичливі побажання: «Зі святим днем будьте здорові!», «Моє Вам шануваннячко!», «Зі святом, будьте здорові!», «Дай, Боже, щастя!» тощо.

Традиційно велику увагу в українських родинах приділяли вихованню у дітей прагнення жити й творити за законами краси. Естетичне виховання підкорювалося, в першу чергу, принципу емоційності. Цьому сприяли обряди, традиції, звичаї. Естетичне виховання дитини в родині починається з колискової пісні. Щиросердна материнська колискова своєю ритмомелодикою вводить дитину у світ ліричних образів, пробуджує перші почуття краси.

У народі здавна помічено, що колискова пісня має потужну магічну силу, заспокоює малюка, сповнює його позитивними емоціями, налаштовує на гармонію дитини й матері, а словами й співом вводить в світ невідомого й небаченого (Киричок В.А. 2010, с. 68).

Пізніше колискова має викликати інтерес до народної пісні, яка містить в собі глибокий потенціал для формування естетичного досвіду особистості. Любов до музики й співу плекалися з дитинства, з колиски. За традицією, українці виготовляли колиски із красивого співучого дерева – клена, ясеня, калини, аби діти росли співучими, сильними й гарними. Над колискою малюка завжди розвішували дзвіночки, різнокольорові кільця й інші іграшки, які збуджували увагу, емоції дитини, зосереджували зір, активізували рух. Вони є першими предметами, на яких виховували у малюків чуттєвість до естетичного сприйняття оточуючого світу.

Духовне життя дитини повноцінне тоді, коли вона живе у світі гри, казки, музики, фантазії, творчості. Народна мудрість стверджує: «Де гра, там радість». Народні ігри – неоціненний виховний і розвивальний скарб, який залишили нам предки. Основна цінність народної гри в родинному вихованні полягає в тому, що крізь призму її змісту, батьки без натиску знайомлять дитину з навколишнім світом, формують певні вміння й навички, виховують національну самосвідомість, знайомлять із родинними традиціями, готують до життя (Киричок В.А. 2010, с. 68).

Народні ігри спонукають до активності, формують фізичну повноцінність, розв'язують оздоровчі завдання родинного виховання. Використання народних ігр в родині типу «Летів горобець», «Мир-миром», «Кіт Афанасій» тощо сприяють відчуттю у дитини єдності з усіма членами родини, які взаємодіють з нею.

В основі традиційного родинного виховання лежить праця. Саме вона є мірилом духовних і фізичних якостей людини. Вже саме народження дитини сприймалось як поява майбутнього працівника. Ставлення до праці

необхідно виховувати у дитини з раннього дитинства. Веселі дитячі пісеньки й народні казки, дійові особи, які за сумлінну працю отримують винагороду, не лише художньо-естетично виховували, а й спонукали дитину до трудової діяльності. Аналогічну виховну функцію виховували ігри, пов'язані із родинним побутом. За сумлінно виконане доручення батьки не забували заохотити дитину, аби вона усвідомлювала важливість свого скромного, але незамінного внеску в суспільний побут.

Українці вчили дітей відчувати й розуміти красу праці. За давнім звичаєм батьки намагалися передати в спадщину своїм дітям знання й досвід виготовлення предметів ужиткового мистецтва і цим плекали в дітей не лише повагу до праці, а й потяг до прекрасного. Навіть участь дітей у вирощуванні квітів, овочів, посадці дерев викликає у них емоційне переживання, сприяє психічному розвитку, естетичному й трудовому вихованню (Киричок В.А. 2010, с. 68).

Головне в трудовому вихованні – розвивати у дітей свідоме ставлення до праці, нетерпимість до безділля. Одночасно виховувалася культура праці, уміння правильно виконувати роботу, планувати її тощо. Батьки добре усвідомлювали очевидну істину, особливо актуальну сьогодні: якщо активність дітей не спрямувати на корисну роботу, вона може виявитися в аморальній поведінці. Сухомлинський вважав спільну діяльність батьків і дітей основою успішного виховання й споконвічною традицією родинної педагогіки.

Багаті за змістом й естетичним впливом українські родинні релігійно-побутові свята й обряди. Традиційні обрядові свята синтезують музичне, усне мистецтво, виступають самодіяльними народними виставами з піснями, іграми, інтермедіями, з продуманим предметним оточенням, одягом і символікою. Кожне українське свято, народне або релігійне, одухотворює людські почуття, родинну згоду, дарує життєвий оптимізм (Киричок В.А. 2010, с. 68).

До найбільших християнських свят належить Різдво із циклом родинних обрядів і ритуалів, які своєю величчю й урочистістю облагороджують душі тих, хто бере в них участь. В українських родинах належним чином готувалися до різдвяних свят: білили в домі, прикрашали стіни святковими рушниками, розмальовували піч, діти й молодь виготовляли домашні прикраси.

Різдвяна обрядовість українців надзвичайно багата святковою символікою. Традиційним символом різдвяного циклу різдвяної обрядовості був дідух. Виготовляли його з першого обжинкового снопа. Дідух, уособлюючи предка родини, був дійсно високохудожнім витвором. Це свідчить про високу естетизацію родинного побуту українців, про їх потребу бути не лише споживачем, а й художником, який примножує красу буття. Предмети родинного побуту, які використовувалися в родинних церемоніях, були об'єктом споглядання, джерелом естетичної насолоди, формуючи у підростаючого покоління естетичну потребу в їх збереженні й відтворенні.

Найпоетичнішим різдвяно-новорічним дійством було колядування й щедркування. За традицією молодь й обов'язково діти обходили дома, вітали господаря і його родину. Мотив цих пісень був величальний, бажали щастя й успіху, прославляли споріднені взаємини. Широко використовувалися ряжені – живий український вертеп. Забави, театралізовані ігри були своєрідним засобом естетичного виховання, розкривали цінність естетичних ідеалів (Грицик Л. 2012, с. 169-171).

Багато століть живлющі джерела пасхальних свят сповнюють людські серця чуттям краси, радості піднесеності. За давнім звичаєм перед Пасхою жінки й дівчата розмальовували писанки й крашанки. Це заняття вимагало непересічного художнього таланту й уміння, прияло утвердженню потреби в створенні естетичних атрибутів обрядового дійства. У весняні пасхальні дні діти збиралися в церкві, водили хороводи, веснянками закликали весну, дівчата дарували коханим найкращі писанки, так оригінально виявляючи свої

почуття. Цей дарунок демонстрував художньо-творчі здібності й естетичний смак дівчини (Грицик Л. 2012, с. 169-171).

Протягом багатовікової історії український народ виробив систему морально-етичних норм поведінки й спілкування між хлопцем і дівчиною.

Основу народних правил складали естетичні ідеали краси й щастя подружнього життя, які простежуються в групі передвесільних і весільних обрядів.

Українська весільна обрядовість – це своєрідна музична вистава з піснями, іграми, театралізованими сценами, літературними інтермедіями, різноманітними атрибутами й символікою. Весілля проводилося відповідно до народних традицій і починалось сватанням дівчини.

При обов'язковому дотриманні канонічних елементів сватання (розповідь про «куниці – гарну дівицю», подача весільних рушників сватам тощо) у весільному обряді зберігається широка можливість для кожного учасника стати його співавтором, привносячи в процес естетичної творчості власне розуміння краси.

Традиційно в українських родинах молодь орієнтували на естетичний еталон, у якому органічно переплелись висока мораль і працелюбність. Праця як засіб родинної естетичної переваги особистості посідає чільне місце у весільних обрядах. За звичаєм на сватанні дівчина перев'язує сватів весільними рушниками, вишитими власними руками, а жениху дарує вишиту хустинку. Українці високо цінували вміння дівчини не лише відтворити певний зразок, а й створити свої власні оригінальні роботи (Киричок В.А. 2010, с. 68).

Зовнішність дівчини («гнучкий стан», «чорні брови», «карі очі», «личко рум'яне» тощо) лише тоді сприймалося як ознака краси, коли поєднувалася з працелюбністю.

Ознакою краси юнака вважалася не лише сила й краса, а й вправність в господарській роботі – вміння гарно прокласти борозну, тримати двір,

господарські будівлі, інвентар в естетичному вигляді. Возвеличення працелюбності молодих – одна з умов створення хорошої родини допомагало створювати народний естетичний ідеал, на який спрямовували смаки особистості.

Відповідно, важливу роль у вихованні дітей відіграють родинні народні традиції, звичаї й обряди українського народу. Будучи різноманітними за призначенням, змістом, характером, функціонуванням й виховним впливом на людину, вони, як стверджує О. Столяренко, є тим «живильним корінням, яке живить духовність, зокрема ідейність, моральність, естетику кожного...».

Чим багатший ґрунт народних традицій, рідної культури, мови, тим міцніше ми дотримуємося моральних основ і заповітів попередніх поколінь. Саме тому численні народи на землі оберігають і підтримують творчу спадщину попередніх поколінь в мові, звичаях, пісенній, оповідній і танцювальній культурі, моральних законах тощо (Киричок В.А. 2010, с. 68).

1.3. Актуальність родинного виховання молодших школярів на сучасному етапі

Родина – це найдавніший соціальний інститут, що складається з людей, які переживають один за одного, підтримують один одного соціально, економічно й психологічно. Саме в родині закладається характер і принципи дорослого життя людини. Без втручання дорослих у виховний процес дитина вирости ні до чого не здатною особистістю. На сьогодні існує достатньо методик із виховання дітей в родині. Але суспільство потребує сучасного підходу до цього процесу. Цей підхід має базуватися на інтересах і принципах життя дітей сьогоденішнього покоління.

Як говорив В. Сухомлинський: «Дитини – дзеркало родини: як в краплі води відбивається сонце, так і в дітях відбивається моральна чистота матері й батька» (Бабенко Н.Б. 2005, с. 72-82).

Якщо проводити паралель, то можна говорити, що крапля води – це наше суспільство, частиною якого є родина.

З точки зору дитини родина – це те середовище, в якому складаються умови для її фізичного, психічного, емоційного й інтелектуального розвитку. Однією із головних функцій родини є виховна функція: виховання дітей, самореалізація в дітях. Самореалізація в дітях – відображення свого «Я» в них. Сучасні діти демонструють, що змінилися цінності дорослих. Основні зміни відбулися в зміні таких цінностей, як працелюбність, послух, акуратність, повага, ставлення до матеріальних цінностей. Батьки мало приділяють уваги й часу дітям, не докладають зусиль для їх виховання й навчання (Бабенко Н.Б. 2005, с. 72-82).

Саме тому проблема сімейного виховання протягом останніх десятиліть є однією із провідних серед дослідницьких напрямків низки наукових дисциплін: педагогіки, психології, соціології, правознавства тощо.

У зв'язку із бурхливими соціально-економічними змінами в українському суспільстві звичні старі моральні поняття й еталони відійшли в минуле, а нові, що відбивають сучасні життєві реалії, все ще знаходяться в стадії формування. У таких умовах традиційне родинне виховання як доцільний, раціонально контрольований процес впливу на дитину із задалегідь відомими результатами перестає працювати.

Історичний досвід доводить, що в умовах глибоких соціальних змін інститут родини виявляє певну інертність, супротив у прийнятті нової життєвої парадигми. Об'єктивні труднощі полягають у тому, що через консервативну природу родина не в змозі достатньо швидко й гнучко перебудувати свою виховну ідеологію, оскільки знаходиться під впливом старих світоглядних уявлень. Необхідний час, вимірюваний роками, щоб нові принципи міжпоколінної взаємодії були сприйняті батьками як природна форма взаємин з дітьми (Барановська І.Г. 2017, с. 20-24).

Однак, об'єктивна реальність сучасної України не дає можливості для тривалого пристосування до нових соціальних умов, вимагає прискорення адаптації родини і, відповідно, найшвидшої перебудови її виховної стратегії стосовно дітей. Оптимізація процесу сімейного виховання починається з подолання батьками застарілого у вихованні дітей принципу «нерівність – рівність», тобто переходу від авторитарних методів виховання до демократичних. Дитина все частіше розглядається батьками не як об'єкт впливу, а як повноправний суб'єкт, що має права й обов'язки, відповідно її віковому розвитку. Такий принцип особистісно орієнтованого виховання дозволяє сформувати індивідуальність дитини з високою соціальною відповідальністю, незалежною життєвою позицією й стійким вмінням супротив можливим зовнішнім негативним впливам.

Як і виховання в цілому, родинне виховання – явище конкретно-історичне, тісно пов'язане із соціально-економічним, політичним і культурним станом суспільства, з його соціально-культурними особливостями (Барановська І.Г. 2017, с. 20-24).

Згідно Концепції національно-патріотичного виховання, «національно-патріотичне виховання дітей та молоді - це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднань та благодійних організацій, сім'ї, закладів освіти, інших інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації. Метою національно-патріотичного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України,

гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави». (Концепція національно-патріотичного виховання, 2019,ст.3)

Кожен учасник діади «батьки – діти» з часом опиняються в ролі як слухняного виконавця, так і «володаря» ситуації, що впливає на стосунки, очікування й поведінкові настанови інших членів родини. Якщо в ранньому віці дитини батьки найчастіше використовують свій авторитет, свою владу, то із дорослішанням дитини батьки все більше враховують її індивідуальність. Поступово інтенсивність факторів, що визначають взаємини батьків і дітей, набуває тенденції до зрівнювання в обох напрямках, змінюючи статус дитини й систему особистісних зв'язків від суб'єктивно-об'єктних до суб'єктно-суб'єктних. Дитина, як і її батьки, стає суб'єктом взаємин, що виховує свого вихователя. Стосунки з батьками більше не визначаються виключно в параметрах: «батьки – суб'єкт, дитина – об'єкт». Спостерігається ефект зворотнього зв'язку, де дитина все більше посідає місце повноправного суб'єкта, що впливає на внутрісімейні рольові взаємини (Барановська І.Г. 2017, с. 20-24).

Пріоритети молодого покоління мають бути обумовлені закономірностями розвитку суспільства на конкретному хронологічному етапі. Виділення пріоритетів виховання, актуальних для сучасного суспільства, дозволяє сформулювати провідні принципи, якими має керуватися кожна сучасна українська родина при здійсненні своєї виховної діяльності.

Ці принципи носять загальнометодологічний характер і відбивати сутність родинного виховання в сучасному суспільстві:

✓ системність як принцип родинного виховання з урахуванням послідовності й несуперечливості виховних дій, застосування різноманітних, впорядкованих в систему виховних дій на основі врахування плюралізму думок і позицій всіх суб'єктів виховання: батьків, дітей, інших членів родини в єдиній виховній парадигмі;

✓ варіативність виховання з урахуванням різної ціннісної складової українських сімей, а також враховуючи індивідуальні характеристики дитини (стать, вік, психотип тощо):

✓ комплексність – принцип, що враховує всі складові процесу виховання, коли зміст і форма виховних дій будуються на основі єдиної ціннісної ідеї родини, що формує позитивний світогляд дитини; комплексний підхід також дозволяє сформуванню особистості дитини як на цінності родини, так і на цінності суспільства, у якому функціонує родина;

✓ гуманістична спрямованість – принцип, завдяки якому створюються сприятливі умови для формування особистості дитини, орієнтованої на засвоєння позитивних норм і цінностей, що декларуються її родиною й суспільством у цілому;

✓ узгодженість виховання на основі відповідності законам розвитку суспільства;

✓ культурологічність має базуватися на врахуванні загальнолюдських норм і цінностей, виховувати толерантність до проявів іншої етнічної культури, прагнення до знаходження балансу різних культур у їх проявах у сучасному соціально мобільному світі;

✓ принцип діалогічності в родинному вихованні дещо близький до принципу гуманістичної спрямованості, оскільки передбачає взаємодію вихователя й вихованця як рівних партнерів;

✓ принцип особистісної орієнтованості виховання в родині, тобто виховний процес має бути спрямований на задоволення індивідуальних інтересів дитини, на її розвиток;

✓ принцип урахування інтересів соціального оточення: знаючи свою дитину, її індивідуальні психологічні якості, пізнавальні здібності, батьки, маючи інформацію про норми й правила соціуму, докладають виховні зусилля для максимальної адаптації її до умов зовнішнього середовища (Бабенко Н.Б. 2013, с. 62-67).

Сучасна криза традиційної виховної моделі соціокультурного відтворення полягає в тому, що простий шлях трансляції від дорослих до дітей, коли задані культурою дорослих зразки передаються дітям, перестає діяти. З'явилася численна кількість каналів отримання інформації дітьми, що успішно конкурують з авторитетом родини. Ці процеси обумовлюють ускладнення реалізації родиною виховної функції як такої і необхідність введення додаткових способів аналізу шляхів і засобів оптимізації родинного виховання.

Висновки до першого розділу

Родина є своєрідним фундаментом для своєї власної дитини, вона спрямовує, розвиває, виховує в комплексі всі сфери, включаючи психологічну й емоційно-вольову. Родина – це перший вчитель і незамінний вихователь для дитини молодшого шкільного віку. Вона має цілком звертати увагу на події, що відбуваються в житті дитини в цьому віці, враховуючи умови, в яких знаходиться дитина, які емоції вона переживає в той чи інший період, що її хвилює і що радує, чим вона живе.

У педагогічній науці зростає інтерес до національної самосвідомості, посилюється увага до відродження національних традицій, розвиток і розуміння ролі своєї нації у світовому історичному процесі. Завданням і педагогів, і батьків у контексті цієї проблеми входить здатність прогнозувати й реалізовувати виховний потенціал національних традицій, звичаїв; допомогти виховати інтерес до рідної культури й навчитися усвідомлювати себе як носія цієї культури.

За свою багатовікову історію український народ створив невичерпну скарбницю національного родинного виховання. Сьогодні прийшов час спільними зусиллями батьків і школи відродити ці традиції. Адже родина – це частина держави, і ми зобов'язані відродитися в родині через родину.

Родина відіграє велику роль в залученні дитини до національної культури, складовими частинами якої є фольклор, народні свята й обряди, національна кухня, декоративно-ужиткове мистецтво. Можливості по залученню дитини до національної культури великі, і батьки, якщо вони розуміють й оцінюють її роль в залученні дитини до найкращих зразків національної культури, можуть знайти ще багато засобів і можливостей.

РОЗДІЛ 2.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ

2.1. Вивчення стану сформованості в дітей молодшого шкільного віку української національної культури засобами родинного виховання

З метою дослідження стану сформованості національної культури у дітей молодшого шкільного віку нами було проведене експериментальне дослідження на базі Чернівецького ліцею № 10 в 3-А класі.

У дослідженні взяли участь 26 учнів. Експериментальна робота включала в себе два етапи – констатуючий і формуючий.

Мета емпіричного етапу – виявити рівень сформованості рівня національної культури у дітей молодшого шкільного віку.

На констатуючому етапі нами розв'язувалися такі завдання:

- ✓ визначити критерії й рівні сформованості інтересу до національних традицій;
- ✓ підібрати методики для виявлення сформованості інтересу до національних традицій;
- ✓ провести діагностику рівнів сформованості інтересу до національних традицій;
- ✓ проаналізувати отримані результати.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури ми обрали в якості критеріїв сформованості інтересу до національних традицій:

- ✓ позитивне емоційне ставлення до народних традицій;
- ✓ знання традицій українського народу;
- ✓ активність учнів.

Відповідно до обраних критеріїв було окреслено три рівні сформованості інтересу до національних традицій:

✓ високий рівень: чітке знання традицій свого народу; виявлення стійкого інтересу до національних традицій, висока активність під час діагностування;

✓ середній рівень: виявлення неглибоких знань традицій свого народу; бажання вивчати народну культуру; виявлення інтересу під керівництвом вчителя;

✓ низький рівень: поверхові знання національних традицій; слабкий інтерес або його відсутність; низький рівень активності.

Було запропоновано три види методик: анкетування (8 питань), вправа «Продовж казку», анкетування «Що ви знаєте про традиційну народну ляльку?» (знання народних ремесл – 10 питань) та індивідуальні бесіди для виявлення емоційного ставлення до національних традицій (6 питань)

Для перевірки знань про народні традиції, ігри, казки, інструменти були запропоновані наступні питання:

1. Які народні традиції ви знаєте?
2. Назвіть страви української кухні.
3. Назвіть українські народні імена (три жіночі і три чоловічі)
4. Назвіть елементи народного костюма (жіночого, потім чоловічого)
5. Назвіть українські народні інструменти.
6. Назвіть три-чотири українські народні гри.
7. Назвіть три-чотири українські народні казки.
8. Назвіть три-чотири героїв українських народних казок

«Продовж казку»

«Ох!», «Цап та баран», «Кобиляча голова», «Про злидні».

Далі нами було проведено анкетування «Що ви знаєте про традиційну народну ляльку?» Перелік питань пропонуємо нижче:

1. Що таке народна лялька?
2. Чи знаєте ви історію появи народної ляльки?
3. Чи відомо тобі її призначення?

4. Із яких матеріалів виготовляли народних ляльок?
5. Чи відомо вам, у чому полягає відмінність обрядової, оберегової та ігрової ляльки?
6. Яких народних ляльок ти можеш виготовляти?
7. Чи відомо вам, як можна використовувати народну ляльку в житті?
8. Чи відомо вам, в яких обрядових святах використовуються народні ляльки?
9. Чи знаєте ви казки, у яких розповідається про народних ляльок?
10. Чи вмієте ви виготовляти хоча б елементарну традиційну народну ляльку?

Питання для індивідуальної бесіди

1. Чи подобаються тобі продукти народної творчості (ремесел)?
2. Чи займаються народною творчістю (ремеслами) у твоїй родині?
3. Чи є у вас вдома витвори народної творчості? Якщо є, то які? Що тобі про них відомо?
4. Чи часто ти з батьками відвідуєш музеї?
5. Чи викликають у тебе захоплення люди, що займаються народною творчістю (ремеслами)? Якщо так, то які?
6. Чи хотів би ти опанувати яке-небудь народне ремесло?

Після проведеного дослідження отримані дані було опрацьовано й узагальнено. Отримані результати зведено й представлено в таблицях й діаграмах.

За кожне питання анкети можна було отримати від 0 до 3 балів. Загальна кількість була розподілена за рівнями таким чином:

- ✓ високий рівень: 16 – 24 бали;
- ✓ середній рівень: 8 – 16 балів;
- ✓ низький рівень: 0 – 8 балів.

Бали, отримані учнями за кожне питання анкети, було зведено в таблицю.

Учень	Номер питання								Загальний результат
	1	2	3	4	5	6	7	8	
1	1	2	3	2	2	2	3	3	18
2	2	2	2	2	1	2	2	2	15
3	2	2	2	2	1	1	2	1	13
4	3	3	2	2	1	1	2	2	16
5	2	2	2	1	2	0	1	2	12
6	2	2	1	1	2	2	1	2	13
7	2	2	2	1	2	2	2	2	15
8	1	2	2	2	1	1	1	2	12
9	2	2	3	2	1	1	2	2	14
10	2	2	2	2	1	2	1	2	14
11	2	2	1	1	2	1	0	1	10
12	1	2	1	1	1	0	0	1	7
13	0	2	1	1	0	0	0	1	5
14	1	2	2	0	0	0	0	2	7
15	0	2	2	1	1	1	1	1	9
16	2	2	2	0	0	1	1	2	10
17	3	3	2	0	1	2	1	2	14
18	3	2	2	1	1	2	2	2	15
19	2	2	2	2	2	3	2	2	17
20	3	3	2	2	2	2	2	3	19
21	2	3	2	1	1	1	1	2	13
22	2	2	2	0	0	1	1	2	10
23	1	2	2	0	1	0	0	1	7
24	2	2	2	1	0	0	0	1	8
25	2	2	2	0	1	1	1	1	11
26	1	2	1	0	1	0	0	1	6

Таблиця 1 Оцінка рівня знання учнями національних традицій

Проаналізувавши відповіді дітей, нами було зроблено висновок, що найбільші труднощі діти відчували у питаннях, що передбачали знання назв елементів жіночого та чоловічого українських народних костюмів, народних ігор та музичних інструментів.

Після обробки відповідей були отримані такі загальні результати:

✓ високий рівень (4 учні – 15%): мають систематичні глибокі знання про національну культуру; ці учні легко називають народні ігри, прислів'я, приказки, чітко знають народні ігри, свята; з легкістю називають українські народні казки, героїв казок;

✓ середній (16 чоловік – 62%): не мають системних знань про народну культуру, з допомогою вчителя пригадують назви народних ігор та казок, але за допомогою вчителя демонструють неглибокі знання народних традицій, основ національної культури;

✓ низький (6 чоловік – 23%): не мають знань про національну культуру, навіть за допомогою вчителя не можуть назвати ні народні ігри, ні народні свята, ледве пригадують назви народних казок.

Для наочності результати анкетування ми помістили в діаграму.

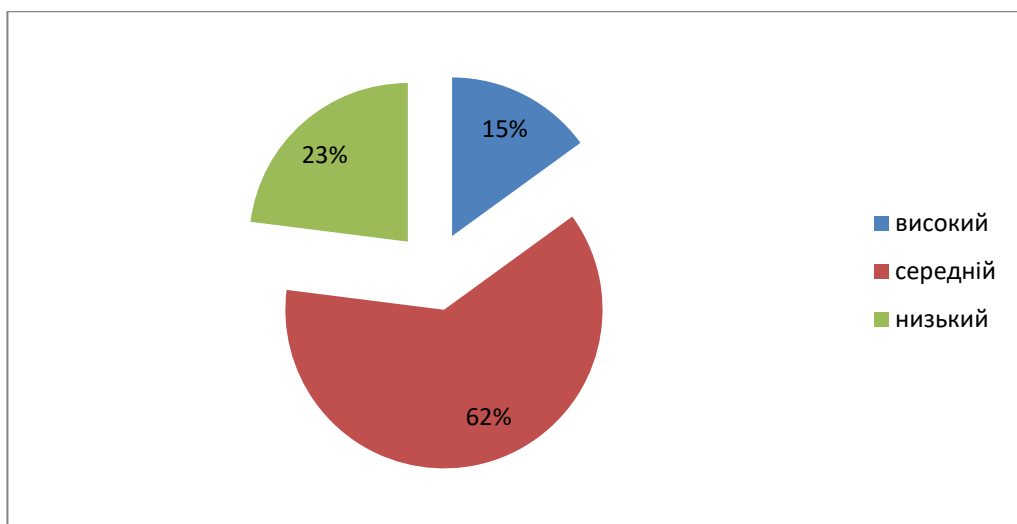

Рисунок 1. Оцінка рівня сформованості національної культури учнів за першим завданням

Отже, у досліджуваному класі за першим завданням ми бачимо середній рівень сформованості національної культури.

Дітям було запропоновано завдання «Продовж казку», а саме: «Ох!», «Цап та баран», «Кобиляча голова», «Про злидні». Подані казки вивчалися на уроках позакласного читання, хоча, зазвичай, ці казки відомі дітям з дитинства (відповідно це стосується родин, у яких батьки приділяють велику увагу розвитку пізнавальних здібностей дітей).

Після проведення вправи були отримані такі результати:

✓ високий рівень (6 чоловік – 23%): діти після перших почутих речень казки легко продовжували її переказувати, навіть не опускаючи деталей; показали рівень знання змісту на високому рівні;

✓ середній рівень (12 чоловік – 46%): діти потребували час, аби згадати ту чи іншу пропоновану казку, але зрештою продовжували її переказ; дехто з дітей потребував допомоги вчителя;

✓ низький рівень (8 чоловік – 31%): ледве згадали героїв однієї-двох казок, деякі діти могли дещо переказати, але лише за постійних нагадувань і підказок вчителя.

Для наочності результати діагностичної вправи ми помістили в діаграму.

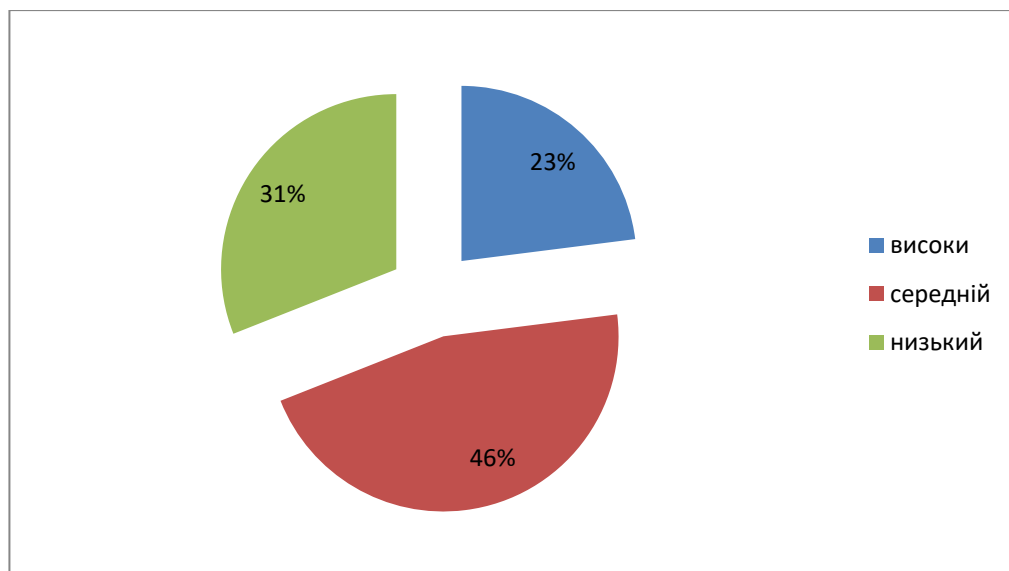

Рисунок 3. Рівні сформованості національної культури учнів за другим завданням

Отже, у досліджуваному класі за другим завданням ми бачимо середній рівень сформованості національної культури.

На наступному етапі нами проведено анкетування «Чи знаєш ти традиційну народну ляльку?»

Оцінка результатів здійснювалася таким чином: за кожну правильну відповідь учень отримував по 2 бали; 1 бал – за правильну відповідь; 0 балів – при відсутності відповіді. За сумою балів визначався рівень сформованості знань дітей молодшого шкільного віку про національні традиції:

- ✓ високий рівень (16 – 20 балів);
- ✓ середній рівень (11 – 15 балів);
- ✓ низький рівень (0 – 10 балів).

Для наочності загальні результати анкетування ми зафіксували в діаграмі.

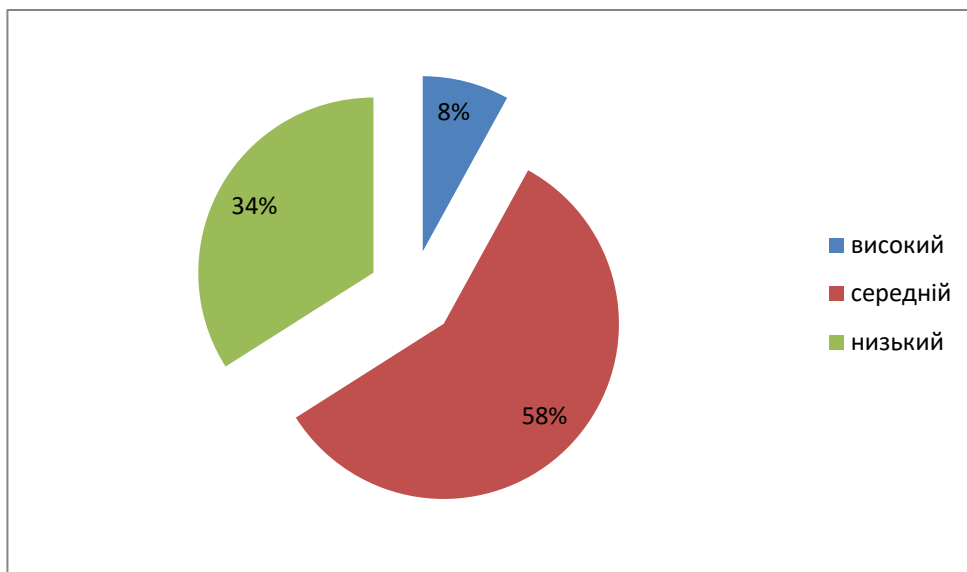

Рисунок 3. Рівні сформованості національної культури учнів за третім завданням

Отже, у досліджуваному класі за третім завданням ми бачимо середній рівень сформованості національної культури.

Було проведено індивідуальну бесіду на емоційне ставлення до народної творчості.

За кожну відповідь на питання бесіди нараховувалися бали: від 0 до 2. Максимальна кількість – 12 балів.

На основі загальної суми було виведено три рівні:

- ✓ 10-12 – високий рівень;
- ✓ 6-9 – середній рівень;
- ✓ 0-5 – низький рівень.

Якісний аналіз індивідуальної бесіди показав, що 56% школярів подобаються витвори народного мистецтва (ремесел) і 44% подобаються лише деякі. Народним мистецтвом (ремеслом) в родині займаються лише у 12% учнів, у 32% рукоділлям займаються близькі родичі, у інших не займається ніхто за браком часу. На питання «Чи часто ви відвідуєте музеї?» 76% учнів, відповіли, що дуже рідко, за умови лише, коли в школі організовується екскурсія або подеколи з батьками, 24% відповіли, що не бувають. Викликають захоплення люди, що займаються народною творчістю (ремеслом) у 72% дітей. Результати бесіди зведено в таблиці.

Загальна картина емоційного ставлення до українського національного мистецтва (ремесла) представлена для наочності на діаграмі.

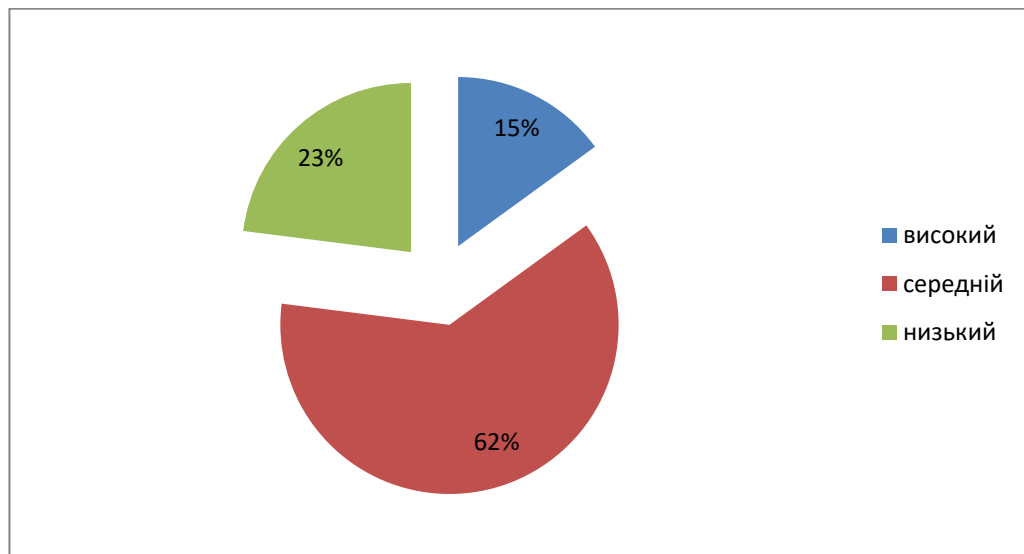

Рисунок 4. Рівні емоційного ставлення учнів до народної творчості.

2.2. Характеристика умов залучення дітей до витоків національної культури

2.2.1. Створення культурно-просторового, предметно-розвивального середовища в родині

Постійний перегляд ролі суспільства й значення родини у формуванні й розвитку особистості дитини молодшого шкільного віку обумовлено тим фактом, що саме в період молодшого шкільного віку життя простежується пряма залежність результатів розвитку дитини від особистісних якостей дорослого, від його готовності плідно взаємодіяти з дитиною в межах освітнього й виховного процесу, використовувати різноманітні форми цієї взаємодії й потенціал середовища.

Сьогодні родина визнається як повноправний суб'єкт освітнього процесу в системі освіти, але при цьому недостатньо розроблений практичний аспект розгляду родини як розвивального середовища для дитини молодшого шкільного віку (Гльоза А.А. 2023, с. 169).

На сьогодні в психолого-педагогічній науці виникло декілька принципово нових наукових напрямків і шкіл, які намагаються показати роль родини як фактора середовища в сукупності із соціокультурними, конкретно-історичними й генетично успадкованими утвореннями й умовами виховання та її вплив на психічний розвиток індивіда: поведінкова екологія, психологія й педагогіка родини, психологія середовища дитини, соціальна екологія, психогеографія, психологічна педагогіка, екологічна психологія, психологія сімейного виховання.

Молодший шкільний вік традиційно вважався періодом інтенсивного соціального розвитку, коли закладаються основи духовно-моральних уявлень дитини, її життєвих орієнтирів, базових основ Я-концепції. Зростаюче прагнення до самостійності й потреба чинити, як дорослий, призводить до того, що дитина прагне наслідувати дорослих в усьому. Однак далеко не всі дорослі й не будь-яка обстановка сприятливі для розвитку дитини з моменту

народження. У дитячій педагогічній психології вважається, що чим раніше дитина відривається від батьківської опіки, тим яскравіше виражена деформація за усіма напрямками її психічного розвитку (Гльоза А.А. 2023, с. 169).

На думку вчених (Н. В. Лалак, О. Писарчук, О. І Попової), витоки розвитку дитини зібрані в її біологічній природі у вигляді механізму наслідування. При цьому трансформації в особистості молодшого школяра обумовлені як впливом зовнішнього середовища (педагоги, батьки, ЗМІ тощо), так і внутрішньої роботи індивіда над собою, і в зв'язку із цим управління ззовні розвитком дитини молодшого шкільного віку виступає як її соціальний розвиток, а зсередини – як розвиток особистісний (Колосова О. ст. 44).

Загалом середовище розвитку дитини – це простір її життєдіяльності; це ті умови, в межах яких організовано її життя. Ці умови виступають фундаментом, на якому формується особистість дитини.

Л. П. Попова зауважує, що середовище виходить із єдності предметних і соціальних засобів забезпечення багатоваріантної діяльності дитини. Вона виступає як система предметних середовищ, що насичені матеріалами й обладнанням (іграшками, іграми, посібниками тощо) для організації самостійної творчої діяльності дітей, де функціонально моделюється зміст духовного й фізичного розвитку дитини (Пилипчук О.2020 , с. 225).

З позиції психології, розвивальне середовище – це впорядкований певним чином освітній простір, в якому реалізується розвивальне навчання.

Дослідження ролі й значення розвивального середовища у виховному й освітньому процесі реалізується в працях Н. В. Лалак, О. П. Писарчук, О. І. Попової, Л. П. Попової та інших (Колосова О., Павлюк Н., Пилипчук О.). Виходячи із аналізу цих праць, можна виділити декілька компонентів розвивального середовища:

✓ соціальний компонент: до основних характеристик тут належить задоволеність взаєминами й взаєморозумінням всіх суб'єктів; авторитетність керівників, ефективність взаємин;

✓ просторово-предметний компонент: існують ключові вимоги до інтегрального середовища для всебічного розвитку дитини (середовище має бути достатньо складним і гетерогенним, що включає різноманітні елементи, що обумовлюють адекватний перехід дитини від одного виду діяльності до іншого через посередництво взаємопов'язаних життєвих моментів; середовище має бути достатньо гнучким і керованим як з боку дитини, так і з боку дорослого;

✓ психодидактичний компонент: розвивальне середовище має змінюватися у міру зростання й розвитку дитини, відображати актуальні для неї завдання й інтереси; всі матеріали та іграшки мають знаходитися у вільному доступі, тобто дитина повинна мати можливість самостійно взяти з полиці або дістати із ящика той посібник або гру, які зацікавили її в певний момент; для підтримки порядку мають бути встановлені певні правила, яких суворо дотримуються, наприклад, бережне ставлення до книги, повернення речей на місце після користування тощо.

У центрі розвивального середовища для дитини ми розглядаємо родину в режимі розвитку, метою якої є розкриття можливостей дитини, формування її пізнавальної активності і в цілому становлення її особистості.

Аби родина виступала як розвивальне середовище, у перебігу взаємодії її компонентів, що входять до неї, вона має набути певних властивостей. Так в роботі О. П. Писарчук до цих властивостей відносять:

✓ гнучкість, тобто здатність внутрішніх структур перебудовуватися відповідно до потреб особистості, що трансформуються, й оточуючого середовища;

✓ інтегрованість, тобто забезпечення розв'язання педагогічних завдань через посилення взаємодії структур, які входять до неї;

- ✓ безперервність, яка передбачає наступність і взаємодію елементів середовища в діяльності;
- ✓ варіативність, тобто змінність у зв'язку із потребами суб'єктів;
- ✓ відкритість, що передбачає демократизацію форм взаємодії, навчання й виховання, широку участь в управлінні всіх суб'єктів освіти, настанову на спільне для всіх суб'єктів діяльнісне спілкування (Павлюк Н.М. 2015, с. 39).

Можна виділити три ключові параметри значущості родини як розвивального середовища для процесу становлення особистості дитини молодшого шкільного віку:

- ✓ цілепокладання;
- ✓ осмислення розвивального середовища як освітнього явища;
- ✓ пошук результативних методів і способів формування пізнавальної активності.

Цей процес забезпечується за рахунок розв'язання таких завдань: створення для кожної дитини умов для самоствердження в найбільш важливих для неї галузях діяльності, що максимально розкривають її індивідуальні здібності та якості; орієнтація на активні методи впливу на особистість; забезпечення дитині необхідних умов для розвитку її внутрішньої активності; активний пошук способів, шляхів й засобів прояву й розвитку індивідуальності дитини, максимально повного розкриття її особистості; впровадження стилю взаємин, що забезпечує повагу й любов до особистості дитини (Пилипчук О. 2020, с. 226).

Рефлексивний аналіз літератури продемонстрував, що до функцій родини як розвивального середовища дитини молодшого шкільного віку належать:

- ✓ інформаційна функція, яка забезпечується розмаїттям тематики, збагаченням властивостей її компонентів, розмаїттям і комплектністю цих компонентів;

✓ функція стимулювання активності дітей, метою якої є запропонувати дитині різноманітний матеріал для її активної участі в різних видах діяльності;

✓ виховна функція;

✓ функція збереження психологічного здоров'я;

✓ розвивальна функція розвивального середовища, яка серед презентованих функцій виступає як провідна; вона передбачає поєднання нових і традиційних компонентів, що обумовлює наступність розвитку діяльності від простих її форм до складних.

Аби родина виконувала свої функції як розвивальне середовище, необхідно дотримуватися таких принципів:

✓ дистанція позиції при взаємодії – орієнтованість на організацію простору для взаємодії дитини й дорослого;

✓ активність, самостійність і творчість – забезпечення можливості спільної діяльності дитини й дорослого по створенню оточуючого середовища, яке може легко трансформуватися й змінюватися; залучення вихованців до спільних змін предметно-розвивального середовища провокує розвитку емоцій, вольових якостей, почуттів і пізнавальних інтересів дитини;

✓ стабільність-динамічність – можливість змін середовища;

✓ гнучке зонування й комплексування – можливість формування сфер активності, що не перетинаються, і забезпечення дітям можливості одночасно, не заважаючи один одному, займатися різними видами діяльності;

✓ поєднання звичних і неординарних елементів – естетичне оформлення предметно-просторового середовища;

✓ гендерний принцип – можливість у дітей виявляти свої нахили відповідно до норм, прийнятих у суспільстві.

Н. В. Лалак зауважує, що, створюючи розвивальне середовище в родині, необхідно дотримуватися таких умов:

- ✓ середовище має реалізовувати поєднання розвивальної, стимулюючої, освітньої, організаційної, виховної й комунікативної функцій;
- ✓ розвивальне середовище має змінюватися залежно від вікових особливостей дітей і у зв'язку з цим – при взаємодії із закладом освіти – від освітньої програми, періоду навчання тощо;
- ✓ необхідно враховувати провідну роль ігрової діяльності;
- ✓ необхідно враховувати комунікативні й психофізіологічні особливості дитини, закономірності її психічного розвитку, показники здоров'я дитини, а також показники її потребо-емоційної сфери;
- ✓ наповнюваність предметного розвивального середовища має відповідати меті всебічного розвитку дитини й бути узгодженою з принципом цілісності особистісного розвитку дитини;
- ✓ необхідне варіативне й гнучке використання простору (середовище має слугувати реалізації інтересів й задоволенню потреб дитини);
- ✓ необхідна наявність і активне використання місця для дитячої експериментальної діяльності (Колосова О., 2013, с. 92).

Таким чином, родина у формуванні особистості дитини молодшого шкільного віку має бути основним засобом й джерелом її соціального й досвіду й знань. Неодмінною умовою є те, що розвитку в родині має спиратися на таку модель взаємодії між дітьми й дорослими, яка спрямована на продуктивність виховного впливу, на формування у дітей активного пізнавального ставлення до навколишнього світу природи, людей. Принциповим є те, що родина як розвивальне середовище повинна мати характер незамкненої, відкритої системи, здатної до трансформації, розвитку й корегування, тобто має бути не лише розвивальним середовищем, а й таким, що саме розвивається.

О. І. Попова підкреслює, що основним фактором, що впливає на становлення активності, розвиток самосвідомості й впевненості дитини в собі в молодшому шкільному віці виступає спілкування з батьками. Саме родина стимулює розвиток особистості дитини, коли виражає своє ставлення до оточуючого світу; організує діяльність дитини, обумовлюючи накопичення індивідуального досвіду діяльності, окреслюючи завдання, демонструючи способи її розв'язання й оцінюючи виконання; організує спільну з однолітками діяльність, яка допомагає дитині бачити в партнерах по взаємодії особистість, враховуючи бажання, зважати на інтереси, а також переносити в ситуації взаємодії з однолітками зразки поведінки й діяльності дорослих (Пилипчук О. 2020, с. 226).

Ступінь задоволеності провідних соціальних потреб, які сьогодні прийнято вважати рушійною силою соціально-емоційного розвитку дитини, яка детермінована тим, як живе й розвивається дитина, тобто середовищем. Середовищний підхід при дослідженні впливу родини у вихованні є сьогодні.

О. І. Попова зауважує, що з раннього дитинства необхідно забезпечувати умови для того, аби дитина мала можливість усвідомлювати свої можливості, проявити себе, співставити свої здібності зі здібностями інших дітей в різноманітних видах діяльності, що актуалізує проблему конструювання й організації розвивального середовища в умовах родини, що визнана домінуючим і первинним соціумом для гармонійного й повноцінного розвитку особистості дитини. Особливості середовища мають враховуватися батьками, тому що виховний вплив на дитину опосередковується, тобто двозначно сприймається дитиною – і як відносно самостійним, автономним індивідом, і як частиною, компонентом цілком певного середовища (Пилипчук О., 2020, с. 226).

Проблема гармонійного розвитку дитини й успішного виховання великою мірою полягає в грамотній організації предметно-розвивального середовища, де реальною виховною силою стають властивості і якості

оточуючих предметів, внутрішня змістова сторона взаємодії з ними всіх членів родини, а також взаємини учасників, що виникають у цьому процесі взаємодії. Спостерігаючи за батьками й дітьми, можна помітити, що їх взаємодія поза предметним середовищем відбувається вкрай рідко. Це пов'язано з тим, що настрій, емоції, а почасти й враження, що визначають формування почуттів, великою мірою пов'язані з оточуючою обстановкою – як предметною, так і психологічною.

У педагогіці предметне розвивальне середовище сприймається як поєднання соціальних, природніх й культурних предметних засобів, перспективного й найближчого розвитку дитини, становлення й розвитку її творчих здібностей, що обумовлюють розмаїття діяльності. Вона виступає як система матеріальних об'єктів в діяльності дитини, що функціонально моделює зміст її фізичного й духовного розвитку, і має об'єктивно створювати – через характерні для неї властивості й зміст – можливості для творчої діяльності дитини, служить цілям актуального психічного й фізичного розвитку, забезпечувати зону найближчого розвитку і його перспективу.

Предметно-просторове середовище розвитку передбачає відповідну організацію простору, використання обладнання й іншого оснащення з урахуванням цілей безпеки, психологічного благополуччя дитини та її розвитку. Якщо розглядати проблему організації предметно-просторового середовища в умовах родини й закладу освіти в єдиній системі, то слід зауважити, що закони її засвоєння й принципи організації залишаються незмінними як для педагогів, так і для батьків, що виступають як «творці» цієї сфери життєдіяльності дитини. Інтерпретуючи систему функцій предметів предметно-розвивального середовища, пропоновану О. І. Поповою, зауважимо наступне:

- ✓ допомога в активізації й реалізації пізнавального інтересу, у формуванні навичок й умінь, що обумовлюють повноцінний гармонійний розвиток (функція життєзабезпечення);

- ✓ опосередковане батьками знайомство з предметами та їх властивостями, оволодіння різноманітними способами дії, що багато в чому забезпечує формування позитивного й адекватного ставлення до людей й оточуючого світу, впевненість у своїх силах, прагнення до пізнання й самостійності (функція орієнтування в навколишньому світі).

Унікальною особливістю внутрішньосімейних взаємин, як зауважують психологи, чи то подружні взаємини або взаємини між дітьми й батьками, є близькість, що являє собою принципово виховну цінність. Перш за все це обумовлено тим, споріднені зв'язки вихованця й вихователя неповторні, а глибокий особистий контакт обумовлює продуктивність взаємодії, її виховну силу. З одного боку, це виражається в глибині, міцності й інтенсивності засвоєння дитиною в перебігу співпереживання й наслідування моральних позицій батьків, що виявляються в їх оцінках, судженнях і звичках, в їх ставленні до суспільства, інших людей, подій, що відбуваються навколо. З іншого боку, це виражається в особливій схильності й чуттєвості дитини до навіювання з боку батьків, їх настанов, що стосуються її поведінки (Пилипчук О., 2020, с. 227).

Таким чином, будучи для дитини першою моделлю суспільства, що безпосередньо сприймається, родина виступає і зразком певної форми ставлення до навколишнього світу, себе, інших людей. Безперечно, досвід дорослої людини, отримана освіта, свідомо активна участь в суспільному житті тощо є важливими факторами, що визначають внутрішній духовний світ людини, зміст її почуттів і ціннісні орієнтації. Але очевидним є також і те, що досвід перших років життя в родині зберігає принципове значення, полегшуючи духовне вдосконалення людини. Під впливом конкретних особливостей взаємин у кожній родині складаються і потенційні резерви

виховання й розвитку дитини. Внаслідок цього саме на родину покладаються основні функції розвитку, соціалізації й виховання особистості дитини.

2.2.2. Виховання дитини молодшого шкільного віку в душі українських національних традицій

Виховання – категорія така ж давня, як і сама людина. З давніх-давен людина бачила сенс у продовженні свого роду. Люди ще не мали писемності, не було професійних учителів, не існувало таких соціальних інститутів, як школи, але батьків, перш за все, хвилювало виховання власних дітей.

Серед усіх геніальних досягнень людства чільне місце посідає родина. «Від народження йде життя людини», «Без родини немає щастя на землі», – говорять українці. Родина – берегиня моральних цінностей, національних звичаїв, традицій, пам'яті предків, колыска роду.

В українських родинях дітей завжди вчили, що людина невіддільна від свого роду, нації. Головним охоронцем порядку в родинях і суспільних відносинах, законом буття був звичай. Він зобов'язував кожного члена роду вивчати й знати свій рід до сьомого коліна. Людину, яка не знала історію свого роду, вважали безродною. У родинях завжди зберігали спогади, портрети предків, предмети побуту та інші історичні матеріали про подвиги своїх предків. Звідси, з вшанування сімейних реліквій починається любов і повага до свого роду, рідної землі, національних звичаїв і традицій (Герасимчук А.Ю., 2023, с. 138).

Відомий дослідник української родини академік Мирослав Стельмахович зауважує, що завдяки застосування національної системи родинного виховання кожен конкретний народ продовжує себе у своїх дітях, неухильно демонструє свій національний дух, характер, менталітет, традиційну сімейно-побутову культуру. Багаті за змістом, духовним й емоційним вираженням народні звичаї й обряди невичерпне джерело формування естетичних почуттів, естетичного досвіду особистості.

Сприйняття й розуміння краси традицій, обрядів є важливими складовими естетичної культури, без якої людські почуття залишаються байдужими до всього прекрасного й величного в житті (Демченко О.П.).

Особливою художньо-педагогічною досконалістю характеризується родинна обрядовість й звичаї. Не будучи обмеженими певним часом, вони впливають на людину нечутно, незалежно від волі й бажання, тому що сферою їх природнього функціонування є родинний побут, а саме в цьому середовищі людина перебуває від перших днів життя й до останніх.

Українські національні обряди й звичаї сповнені високого емоційного заряду, який підсвідомо просочується в душу людини, вивищує й облагороджує її почуття й вчинки, спонукає до дії, до прекрасного. За визначенням Дмитра Чижевського, «нашому народові генетично властиві «емоціоналізм», «чуттєвість до ліризму», які виражаються в естетизмі народного життя українців, їх обрядовості (Киричок В.А., 2010, с. 68).

Повернення до основ українських народних традицій сьогодні є надто актуальним і своєчасним. Історичний екскурс у джерела української родинної педагогіки переконує в тому, що одне із найважливіших і найскладніших завдань – виховання із дитини справжнього громадянина-патріота України. У цьому стають в нагоді національні традиції, що трансформуються в основному в родині, стає потужною силою формування етичних норм особистості, залучення її до історичних витоків народу, виховання поваги до інших традицій. Родинне виховання тлумачиться як феноменальне явище родинного й суспільного життя. Виховання дитини – це системний і цілеспрямований вплив на неї, її розум, душу й тіло, який залежить не лише від суспільно-політичного устрою суспільства, його внутрішніх і зовнішніх потреб, процесів, а й від національних особливостей українців, світогляду й культури нації. Тому важливим напрямком виховання є його національне спрямування, що націлене на засвоєння дітьми як національних, так і загальнолюдських цінностей і настанов, виховання

почуття поваги, доброзичливості, толерантності до членів родини й оточення.

Народна мудрість утверджує такі вихідні умови виховання, що мають вічний характер: родинне гніздо, родина, пам'ять роду, рідна мова, наступність і спадковість поколінь, гуманізм, творча робота, рідне національне середовище, культивування моральних чеснот народу (Киричок В.А., 2010, с. 69).

У реалізації мети національного виховання Григорій Ващенко на перше місце поставив родину, вважаючи, що батьки повинні прививати дітям національні почуття, формувати у них національний ідеал, тобто «середовище, що створив народ в розумінні властивостей людської особистості».

У процесі різноманітної діяльності людей виникають нові родинні виховні звичаї, обряди, традиції як спосіб збереження й передачі підростаючому поколінню знань, умінь і навичок, бачення основних шляхів формування особистості через ставлення до себе та інших людей, до праці, створення сприятливого духовно-морального клімату в родині. Для розвитку психічних якостей особистості (сфера потреб, почуттів, вольових дій і вчинків тощо) (Киричок В.А., 2010, с. 69).

Родовід вихователів іде від батька-матері, від родини. Великий дарунок природи – продовжувати себе й повторюватися у своїх дітях. Кожен із нас усвідомлює своє покликання – бути батьком, матір'ю. Традиційна наша національна мораль базується на авторитеті батьків, з образом яких пов'язується поняття добра, правди, справедливості. Суспільство поклало на батьків відповідальність за організацію життя родини, дітей, вважаючи їх першими незамінними вихователями, а родинні взаємини, побудовані на громадянському обов'язку, відповідальності, мудрій любові, вимогливій мудрості батька й матері, є великою виховною силою.

Майбутнє кожного народу – в його дітях, адже дитина, з дитинства освячена молитвою батька й матері, колисковою піснею, жадібно всмоктуючи духовний оточуючий світ, культуру взаємин батьків, стає «послом» роду в майбутнє. Людина теперішнє передає в майбутнє своїх дітей, онуків, правнуків.

Багаточисленні етнографічні джерела свідчать, що поява дитини в родині має бути бажаною. «Діти – це Божа роса», – говорили в народі. Поява дитини було для всієї родини великою радісною подією і відповідно супроводжувалося відповідними ритуальними обрядовими діями. Простежується комплекс звичаїв й обрядових дій, пов'язаних із народженням дитини, вибором імені, кумів, хрещенням, першою купіллю, вшанування матері й новонародженого як членів родини (Михасюк Т., 2014, с. 95).

Багато що на сьогодні вийшло з ужитку, втрачено. Забуття післяпологових звичаїв духовно збіднює дитинство й материнство. Варто замислитися над поверненням у сучасну родину цих звичаїв та обрядів.

Про ставлення до появи дітей йдеться в багатьох національних повір'ях. Побудувавши новий дім, молодий господар саджав кущ калини як символ краси, достатку й радості, «щоб діти велись», «щоб калина малих дітей колисала». Раділи господарі, якщо під дахом будинку облаштували гнізда ластівки, виводили ластовенят. Гарною прикметою було поселення лелек на хаті. Це символ щасливої родини, родинної згоди, подружнього щастя, такого родинного багатства, як діти.

Для наших предків виховання дітей було святим обов'язком батьків. Згідно з нормами народної і християнської моралі батьки відповідали перед своєю совістю, Богом і народом за долю, виховання, моральну зрілість своїх дітей. Турбуючись про їх майбутнє, батьки усвідомлювали, що передумовою успішного виховання є духовний зв'язок між поколіннями, а тому плекали в родинному середовищі такі моральні якості, як повага до старших,

милосердя, щирість, працелюбність, багатство духу (Киричок В.А., 2010, с. 68).

Традиційна мораль базувалася на авторитеті слова, його високій місії й незаперечності. Більш за все це стосувалося родинного етикету, де пріоритет належав голові родини – батькові. Його слово було не лише законом, воно вчило, об'єднувало й утверджувало моральні принципи. На той час така особлива повага до батьківського слова вимагало від нього надзвичайної відповідальності й високих чеснот. Згадаймо такий вислів: «Хоч батькове слово й скупе, але воно є законом».

Батько формує у дітей фізичні й вольові якості (витривалість, дисциплінованість, працелюбність). Йому належить провідна роль в організації родинного господарства. Керівне становище голови родини надає йому право розв'язувати проблеми в різноманітних аспектах життєдіяльності: «Шануй батька й Бога – буде скрізь тобі дорога», «Як батька покинеш, то й сам загинеш» (Киричок В.А., 2010, с. 69).

Рід людський продовжується завдяки матері, яка не лише народжує дитину, але й вигодовує, ставить на ноги, її роль в родинному вихованні неоціненна.

Діти і в дорослому віці керуються материнськими настановами, результати материнського виховання залишають у душі людини глибокий слід на все життя. Національні традиції вимагали глибокої поваги до жінки-господині, яка була берегинею родинного вогнища. Мати – втілення любові, порядності, гуманізму. Основна її роль – виховання у дітей людськості, милосердя, терпимості, доброзичливості. Звідси й генетичні риси українського характеру: доброта, щирість, сердечність, гостинність, працелюбність. «Матір ні купити, ні заслужити», «У кого мамонька, у того й голівонька гладенька», «Діти плачуть, а у матері серце болить».

Заслуговує на увагу думка великого гуманіста Василя Сухомлинського про те, що «перші початки, перше найтонше коріння духовного розвитку

дитини – в смислі, почуттях, душевних поривах матері. Людина у своєму моральному розвитку стає таким, яка в неї матір, точніше, яка гармонія любові й волі в її духовному світі» (Киричок В.А., 2010, с. 70).

Жертовна любов матері до своїх дітей стала вершиною гуманності в народній педагогіці.

Завдяки старанності, невтомній господарській діяльності й гострому розуму жінка почасти ставала головою родини: «Без жінки, як без кішки», «Жінка й кам'яну гору перетне», «Чоловік в родині голова, а жінка – душа».

Аби гармонійно виховувати дітей, батьки, дотримуючись норм народної педагогіки, самі мали розвивати в собі благодійні цінності, власними вчинками формувати те, що хотіли б бачити у своїх дітях. Очевидною є педагогічна істина: ніщо так глибоко не переконує, як особистий приклад батьків, стиль взаємин між членами родини. Тому чим вище авторитет батьків в очах дітей, тим більший їх вплив на формування поведінки, почуттів. Адже не дарма про людей в народі судили по дітях: «Який кущ. Така й хворостина», «Яблуко від яблуньки недалеко котиться», «Який дім, такий плетінь, який батько, такий й син». Життєва мудрість, розсудливість, щирість, справедливість й чуйність батьків – бажані супутники родинного добробуту, взаєморозуміння, успіхів у вихованні дітей.

Надзвичайно важливе значення для забезпечення родинного добробуту й домашнього затишку в українських родинах мав звичай пробачати одне одному образи напередодні великих християнських свят. Ідея всепрощення сприяла досягненню гармонії в родинних взаєминах. Батько й мати давали дітям приклад чистоти взаємин, взаємної любові й поваги до старших членів родини. Сучасна молодь, сповідуючи дух свободи, доволі часто зневажає батьківське слово й не шанує його життєву мудрість. «Без батьківської мудрості немає виховної сили родини», – зауважував В. Сухомлинський. «Шануй батька свого й матір свою, і добро тобі буде, і довговічний ти будеш на землі», – сказано в Євангелії (Киричок В.А., 2010, с. 70).

Любов і повага до батьків як одна із найважливіших чеснот глибоко вкоренилася в побуті українців. У багатьох родинях панував звичай «бити чолом», тобто цілувати руку батькам і старшим родичам. Українці змалечку привчали дітей молитися за батьків і за свою родину. Проявом шанобливого ставлення до батьків і до старших за віком було звертання на «ви». Вітаючись, діти повинні були вклонитися. У національних традиціях послух й повага базувалися на переконанні, що в суспільстві найбільшу повагу слід виявляти до того, хто має багатий життєвий досвід.

За українськими національними традиціями активними вихователями в родині є бабуся й дідусь, сестри й брати. Старший брат або сестра мали повагу від менших.

Взаємини між братами й сестрами акумулюють високу культуру людських взаємин. Недарма в народі побутує думка діти дітей виховують. Таке унікальне явище як виховний взаємовплив братів і сестер залишилося поза увагою в педагогічній літературі, однак українська народна родинна педагогіка відстоює гармонійні взаємини між ними, залучаючи до цього через усну народну творчість: «Сини й дочки з одного дерева листочки», «Свій своєму не ворог», «Як брат брату не допоможе, то що вже чужі люди!» (Киричок В.А., 2010, с. 71).

Активно відтворюють в поведінці дітей шанобливе ставлення до дідуся й бабусі українські родинні звичаї, за якими, наприклад, почесне місце за столом посідали бабуся й дідусь. В українському родинознавстві чуйне, шанобливе ставлення до людей похилого віку розглядається як одна із найхарактерніших ознак людськості. Визначальним фактором його формування в родині є повага, сердечна турбота про дідуся й бабусю. Прислів'я «Усіх бабуся обдарувала, лише бабусю ніхто» примушує замислитися дітей над долею стариків. Власне, саме дідуся й бабусі допомагають розв'язати й таку моральну проблему до людей похилого віку.

Відповідно, сам спосіб життя родини взаємин між її членами впливають на дитину, формуючи нахили й навички виконання в майбутньому батька або матері (Киричок В.А., 2010, с. 68).

Протягом століть українські родини дотримувалися традиційного християнського підходу до системи виховання дітей, що базувався на визнанні Вищого Авторитету й на вірі в ідеали Добра. Духовні закони українців – це закони життя, моралі, етики. Родинне релігійне виховання поглиблювала школа, де Закон Божий був обов'язковим предметом. Батько й мати вчили дітей першій молитві, показували ікони, тобто готували до християнського життя.

Занепад релігійності в суспільстві починається із занепаду в родині. У звертаннях до батьків митрополит Андрій Шептицький неодноразово підкреслював, що батьківський дім є найпершою й найважливішою школою, у якій діти мають вчитися любові до Бога й людей. У родині є безліч можливостей, аби продемонструвати, як наше життя регулюється Божими вимогами.

Найважливішу роль в родині відіграє культ рідної мови. Саме мова є найпершою ознакою національної приналежності, передумовою пізнання традицій, звичаїв, психології. На думку професора Івана Огієнка «Сором'язливість рідної мови – це зрада свого народу й найбільший гріх проти своєї нації. Виховуйте своїх дітей виключно рідною мовою, оскільки саме вона принесе їм більше духовних цінностей». М. Стельмахович зауважував, що рідна мова є потужним засобом виховання, і «батьки мають знати й дітям розповісти, що українська мова є національною мовою великого європейського народу й виступає як одна із давніх високо розвинутих мов світу, якою має пишатися й із задоволенням користуватися українець» (Задорожна-Княгницька Л.В.).

В українській родині має панувати культ гостинності. Українцям здавна властиві традиції шанобливої пареоміграфії (звертання, привітання,

прощання, побажання), що створюють атмосферу доброзичливості, спокою, толерантності, пестливості.

Зустрічаючись, ми обмінюємося привітаннями й виражаємо доброзичливі побажання: «Зі святим днем будьте здорові!», «Мое Вам шануваннячко!», «Зі святом, будьте здорові!», «Дай, Боже, щастя!» тощо.

Традиційно велику увагу в українських родинах приділяли вихованню у дітей прагнення жити й творити за законами краси. Естетичне виховання підкорювалося, в першу чергу, принципу емоційності. Цьому сприяли обряди, традиції, звичаї. Естетичне виховання дитини в родині починається з колискової пісні. Щиросердна материнська колискова своєю ритмомелодикою вводить дитину у світ ліричних образів, пробуджує перші почуття краси.

У народі здавна помічено, що колискова пісня має потужну магічну силу, заспокоює малюка, сповнює його позитивними емоціями, налаштовує на гармонію дитини й матері, а словами й співом вводить в світ невідомого й небаченого (Киричок В.А., 2010, с. 71).

Пізніше колискова має викликати інтерес до народної пісні, яка містить в собі глибокий потенціал для формування естетичного досвіду особистості. Любов до музики й співу плекалися з дитинства, з колиски. За традицією, українці виготовляли колиски із красивого співучого дерева – клена, ясеня, калини, аби діти росли співучими, сильними й гарними. Над колискою малюка завжди розвішували дзвіночки, різнокольорові кільця й інші іграшки, які збуджували увагу, емоції дитини, зосереджували зір, активізували рух. Вони є першими предметами, на яких виховували у малюків чуттєвість до естетичного сприйняття оточуючого світу.

Духовне життя дитини повноцінне тоді, коли вона живе у світі гри, казки, музики, фантазії, творчості. Народна мудрість стверджує: «Де гра, там радість». Народні ігри – неоціненний виховний і розвивальний скарб, який залишили нам предки. Основна цінність народної гри в родинному вихованні

полягає в тому, що крізь призму її змісту, батьки без натиску знайомлять дитину з навколишнім світом, формують певні вміння й навички, виховують національну самосвідомість, знайомлять із родинними традиціями, готують до життя (Киричок В.А., 2010, с. 68).

Народні ігри спонукають до активності, формують фізичну повноцінність, розв'язують оздоровчі завдання родинного виховання. Використання народних ігр в родині типу «Летів горобець», «Мир-миром», «Кіт Афанасій» тощо сприяють відчуттю у дитини єдності з усіма членами родини, які взаємодіють з нею.

В основі традиційного родинного виховання лежить праця. Саме вона є мірилом духовних і фізичних якостей людини. Вже саме народження дитини сприймалось як поява майбутнього працівника. Ставлення до праці необхідно виховувати у дитини з раннього дитинства. Веселі дитячі пісеньки й народні казки, дійові особи, які за сумлінну працю отримують винагороду, не лише художньо-естетично виховували, а й спонукали дитину до трудової діяльності. Аналогічну виховну функцію виховували ігри, пов'язані із родинним побутом. За сумлінно виконане доручення батьки не забували заохотити дитину, аби вона усвідомлювала важливість свого скромного, але незамінного внеску в суспільний побут.

Українці вчили дітей відчувати й розуміти красу праці. За давнім звичаєм батьки намагалися передати в спадщину своїм дітям знання й досвід виготовлення предметів ужиткового мистецтва і цим плекали в дітей не лише повагу до праці, а й потяг до прекрасного. Навіть участь дітей у вирощуванні квітів, овочів, посадці дерев викликає у них емоційне переживання, сприяє психічному розвитку, естетичному й трудовому вихованню (Киричок В.А., 2010, с. 72).

Головне в трудовому вихованні – розвивати у дітей свідоме ставлення до праці, нетерпимість до безділля. Одночасно виховувалася культура праці, вміння правильно виконувати роботу, планувати її тощо. Батьки добре

усвідомлювали очевидну істину, особливо актуальну сьогодні: якщо активність дітей не спрямувати на корисну роботу, вона може виявитися в аморальній поведінці. Сухомлинський вважав спільну діяльність батьків і дітей основою успішного виховання й споконвічною традицією родинної педагогіки.

Багаті за змістом й естетичним впливом українські родинні релігійно-побутові свята й обряди. Традиційні обрядові свята синтезують музичне, усне мистецтво, виступають самодіяльними народними виставами з піснями, іграми, інтермедіями, з продуманим предметним оточенням, одягом і символікою. Кожне українське свято, народне або релігійне, одухотворює людські почуття, родинну згоду, дарує життєвий оптимізм (Киричок В.А., 2010, с. 72).

До найбільших християнських свят належить Різдво із циклом родинних обрядів і ритуалів, які своєю величчю й урочистістю облагороджують душі тих, хто бере в них участь. В українських родинах належним чином готувалися до різдвяних свят: білили в домі, прикрашали стіни святковими рушниками, розмальовували піч, діти й молодь виготовляли домашні прикраси.

Різдвяна обрядовість українців надзвичайно багата святковою символікою. Традиційним символом різдвяного циклу різдвяної обрядовості був дідух. Виготовляли його з першого обжинкового снопа. Дідух, уособлюючи предка родини, був дійсно високохудожнім витвором. Це свідчить про високу естетизацію родинного побуту українців, про їх потребу бути не лише споживачем, а й художником, який примножує красу буття. Предмети родинного побуту, які використовувалися в родинних церемоніях, були об'єктом споглядання, джерелом естетичної насолоди, формуючи у підростаючого покоління естетичну потребу в їх збереженні й відтворенні.

Найпоетичнішим різдвяно-новорічним дійством було колядування й щедрювання. За традицією молодь й обов'язково діти обходили дома, вітали

господаря і його родину. Мотив цих пісень був величальний, бажали щастя й успіху, прославляли споріднені взаємини. Широко використовувалися ряжені – живий український вертеп. Забави, театралізовані ігри були своєрідним засобом естетичного виховання, розкривали цінність естетичних ідеалів (Грици К. Л. 2011, с. 262).

Багато століть живлющі джерела пасхальних свят сповнюють людські серця чуттям краси, радості піднесеності. За давнім звичаєм перед Пасхою жінки й дівчата розмальовували писанки й крашанки. Це заняття вимагало непересічного художнього таланту й уміння, приляло утвердженню потреби в створенні естетичних атрибутів обрядового дійства. У весняні пасхальні дні діти збиралися в церкві, водили хороводи, веснянками закликали весну, дівчата дарували коханим найкращі писанки, так оригінально виявляючи свої почуття. Цей дарунок демонстрував художньо-творчі здібності й естетичний смак дівчини (Грицик Л.,2012, с. 263).

Протягом багатовікової історії український народ виробив систему морально-етичних норм поведінки й спілкування між хлопцем і дівчиною.

Основу народних правил складали естетичні ідеали краси й щастя подружнього життя, які простежуються в групі передвесільних і весільних обрядів.

Українська весільна обрядовість – це своєрідна музична вистава з піснями, іграми, театралізованими сценами, літературними інтермедіями, різноманітними атрибутами й символікою. Весілля проводилося відповідно до народних традицій і починалось сватанням дівчини.

При обов'язковому дотриманні канонічних елементів сватання (розповідь про «куниці – гарну дівчицю», подача весільних рушників сватам тощо) у весільному обряді зберігається широка можливість для кожного учасника стати його співавтором, привносячи в процес естетичної творчості власне розуміння краси.

Традиційно в українських родинах молодь орієнтували на естетичний еталон, у якому органічно переплелись висока мораль і працелюбність. Праця як засіб родинної естетичної переваги особистості посідає чільне місце у весільних обрядах. За звичаєм на сватанні дівчина перев'язує сватів весільними рушниками, вишитими власними руками, а жениху дарує вишиту хустинку. Українці високо цінували вміння дівчини не лише відтворити певний зразок, а й створити свої власні оригінальні роботи (Киричок В.А. 2010, с. 73).

Зовнішність дівчини («гнучкий стан», «чорні брови», «карі очі», «личко рум'яне» тощо) лише тоді сприймалося як ознака краси, коли поєднувалася з працелюбністю.

Ознакою краси юнака вважалася не лише сила й краса, а й вправність в господарській роботі – вміння гарно прокласти борозну, тримати двір, господарські будівлі, інвентар в естетичному вигляді. Возвеличення працелюбності молодих – одна з умов створення хорошої родини допомагало створювати народний естетичний ідеал, на який спрямовували смаки особистості.

Відповідно, важливу роль у вихованні дітей відіграють родинні народні традиції, звичаї й обряди українського народу. Будучи різноманітними за призначенням, змістом, характером, функціонуванням й виховним впливом на людину, вони, як стверджує О. Столяренко, є тим «живильним корінням, яке живить духовність, зокрема ідейність, моральність, естетику кожного...».

Чим багатший ґрунт народних традицій, рідної культури, мови, тим міцніше ми дотримуємося моральних основ і заповітів попередніх поколінь. Саме тому численні народи на землі оберігають і підтримують творчу спадщину попередніх поколінь в мові, звичаях, пісенній, оповідній і танцювальній культурі, моральних законах тощо (Киричок В.А.2010, с. 74).

2.2.3. Родинне виховання в освітньому процесі початкової школи: співпраця вчителя з батьками

Сучасні концепції розвитку особистості дитини, а також вітчизняні підходи до освітнього процесу передбачають включення окремих елементів національної культури в процес розвитку дитини. Педагогічний аспект національної культури слід розуміти не лише як відродження й відтворення національних традицій народу, а й як залучення нового покоління до системи культурних цінностей свого народу й своєї родини. Долучення підростаючого покоління до національної культури стає досить актуальним педагогічним питанням сучасної освіти, оскільки кожен народ не просто зберігає історично усталені виховні традиції й особливості, але й прагне перенести їх в майбутнє, аби не втратити історичної національної сутності й самобутності (Піскун А.В., 2019, с. 262).

Залучення дітей до національних традицій особливого значення набуває ще в дошкільному віці. Дитина є майбутнім повноправним членом соціуму, а тому в подальшому їй доведеться відстоювати, зберігати, розвивати й передавати культурну спадщину свого народу через включення в культуру й соціальну активність.

У дітей молодшого шкільного віку можливе формування позитивного ставлення до явищ суспільного життя за умови відбору змісту знань й відповідної організації дитячої діяльності. Крім того, у молодшому шкільному віці відбувається процес цілеспрямованого формування знань, почуттів, оцінок, інтересів. Вищесказане, а також особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку виявляються, перш за все, в інтенсивному розвитку мислення та інших інтелектуальних процесах, істотних змінах мотивацій, орієнтацій на соціальні відносини у світі дорослих, дає підстави передбачити, що молодший шкільний вік є оптимальним для цілеспрямованого виховання засобами національної культури (Піскун А.В., 2019, с. 263).

Основний шлях виховання – це просування дитини до загальнолюдських гуманістичних цінностей, які розкриваються через залучення дитини до своєї національної культури. Психологічні дослідження О. В. Воедило, О. В. Рябошапки доводять, що залучення дитини молодшого шкільного віку ведеться через засвоєння суспільно-історичного досвіду, втіленого в матеріальних та духовних цінностях і засвоюється в активній творчій діяльності. У зв'язку з цим молодший шкільний вік справедливо вважається як період становлення особистості, період соціалізації й залучення дитини цього віку до національної культури .

Культурна наступність здійснюється не автоматично. Аби вона проходила успішно, необхідна чітка й продумана система виховання й освіти, заснована на науковому дослідженні форм, методів, напрямків і механізмів розвитку особистості.

Знайти дітей із рідною культурою необхідно з раннього віку, це сприяє розвитку духовного, морального, естетичного виховання і в майбутньому вони зможуть зберегти всі культурні цінності нашої Батьківщини, будуть жити, даруючи світу велику кількість талантів, якими захоплювалися і будуть захоплюватися не лише в Україні, а й світі. Тому основне завдання і закладів освіти, і родини – введення духовно-моральних початків в основу виховання, навчання й розвитку дітей.

У сучасному світі, у час розвитку високих інформаційних технологій люди все рідше згадують про культуру наших предків. Діти практично не відвідують музеї, предмети старовини збереглися в одиничних екземплярах, люди не виявляють інтерес до історії свого села, не можуть розрізнити народні ремесла. Тому і є на сьогодні вельми актуальним залучати дітей до витоків національної культури (Піскун А.В., с. 264).

Основна настанова при організації процесу залучення дитини до витоків національної культури полягає в тому, що залучення має бути активним. Аналіз науково-педагогічної літератури з даної проблеми, зокрема

з проблеми ознайомлення дітей з історією рідного краю, з фольклором, побутом, обрядами, ремеслами, доводить, що в педагогіці відчутно не вистачає досліджень не лише з питання впливу національної культури на моральний розвиток дитини, а й присвячених пошуку найбільш ефективних шляхів, засобів і форм духовного виховання й розвитку (Радюк А.Ю., с. 265).

Педагогами доведено: якщо досягнення моральних цінностей торкається не лише розуму, а й почуттів дитини, то вони стають регуляторами її поведінки. Моральне виховання до сьогодні здійснюється в основному в словесних формах. Отримані таким чином знання недостатньо впливають на поведінку, формуючи особистість, що не може дати собі раду в ситуаціях вільного вибору.

Педагогічний процес необхідно наповнити активними формами залучення дитини до культурної спадщини народу. При цьому, організовуючи освітньо-виховну роботу з вивчення національної культурної спадщини, слід спиратися на такі педагогічні принципи:

- ✓ культурологічний принцип передбачає, що виховання має базуватися на загальнолюдських цінностях культури;
- ✓ принцип опори на емоційно-чуттєву сферу дитини вимагає створення умов для виникнення емоційних реакцій й розвитку емоцій, які зосереджують увагу дитини на об'єкті пізнання, власній дії та вчинку, що досягається через співпереживання й прогнозування розвитку ситуації;
- ✓ принцип безперервності й наступності передбачає виховання в закладі освіти й в родині на основі співпраці (щоб не замінювали один одного, а доповнювали);
- ✓ принцип системності й послідовності: від простого до складного, щоб знання накопичувалися поступово;
- ✓ принцип комплексного й інтегративного підходу – використання різноманітних видів і форм взаємодій з дітьми;

- ✓ принцип доступності – пропонована інформація має відповідати віковим особливостям дітей;
- ✓ принцип наочності й цікавості – матеріал має викликати інтерес та емоціональний відгук;
- ✓ принцип тісної співпраці педагогів та батьків (Бабенко Н.Б., 2013 с. 63).

Основними умовами ефективного залучення дитини до витоків національної культури є:

1. Оточити дитину предметами національного характеру. Це допоможе дітям із самого раннього віку зрозуміти, що вони – частина українського народу.

2. Використання фольклору в усіх його напрямках (казки, пісеньки, прислів'я, приказки, народні ігри тощо), оскільки він містить в собі всі цінності українського народу. В усній народній творчості збереглися особливі риси українського характеру, властиві йому моральні цінності, уявлення про добро, красу, правду, хоробрість, працелюбність, вірність тощо. Знайомлячи дітей з прислів'ями, приказками, загадками, казками, їх цим залучають до загальнолюдських моральних цінностей. В українському фольклорі особливим чином поєднується слово й музикальний ритм, співучість. Адресовані дітям забавки, заклички тощо звучать як ласкава говірка, виражаючи турботу, ніжність, віру в благополуччя майбуття. У прислів'ях і приказках стисло й влучно оцінюються різноманітні життєві позиції, висміюються людські недоліки, возвеличуються позитивні якості. Особливе місце у творах усної народної творчості посідає поважне ставлення до праці, захоплення майстерністю людських рук. Завдяки цьому фольклорні твори є вельми багатим джерелом пізнавального й морального розвитку дітей.

3. Національні свята й традиції. Саме в них фокусуються найцінніші спостереження за характерними особливостями пори року,

погодними змінами, поведінкою птахів, комах, рослин. При цьому ці спостереження безпосередньо пов'язані із трудовою та іншими різноманітними сторонами суспільного життя людини у всій їх цілісності й розмаїтті.

4. Ознайомлення дітей із народними ремеслами тощо (Бабенко Н.Б. 2013, с. 64).

2.3. Методичні рекомендації до використання родинного виховання як засобу розвитку національної культури в учнів початкових класів

У сучасних умовах наступу «масової культури» стає актуальною й доволі гострою проблемою збереження, а подекуди й відродження національної самосвідомості, усвідомлення приналежності до свого народу, до свого коріння, виховання духовно багатой особистості.

Умови для формування духовно-моральних якостей молодших школярів виступає залучення їх до витоків народної культури.

Якщо батьки хочуть виховати у своїх дітях високу моральну культуру, доброту, любов і повагу до самого себе, до інших людей (гуманізм, толерантність, то все краще, що створено століттями нашими предками, вони мають повернути молодому поколінню, аби діти знали, як жили їх діди й прадіди.

Діти повинні знати не лише історію України, але й традиції національної культури, усвідомлювати, розуміти й брати активну участь у відродженні національної культури. Самореалізуватися як особистість, що любить свою Вітчизну, свій народ і все, що пов'язано з народною культурою (українські народні танці, з яких діти беруть українські характери, звичаї, український дух свободи творчості або усний народний фольклор (лічилки, потішки, забавки, народні ігри).

Необхідно донести до свідомості дітей, що вони є носіями української народної культури, виховувати дітей в національних традиціях. Для цього

слід звернутися в родині до витоків української народної культури і, у першу чергу, до фольклору. Адже зміст фольклору відображає життя українського народу, його досвід, просіяний крізь сито віків, духовний світ, думки, почуття наших предків. Український танець, українська пісня, український мультфільм, український фільм, українська книжка, українське слово мають стати частинкою життя дитини.

У родинному вихованні слід керуватися основами національної свідомості. У народній свідомості нашого народу здавна чільне місце посідали уявлення про душу, сором, совість, гріх, доброту, справедливість, правда. В Україні вважалися гріхом моральні злочини (брехня, наклеп, заздрість, гнів, жадібність, жорстокість тощо). Вважалось, що у людини, яка не робить при житті добра, вмирає не лише тіло, а й душа. Усі духовні цінності були вплетені в єдину тканину й усвідомлювалися нерозривно. Про це можна говорити, судячи з великої кількості прислів'їв, приказок, казок, які утворюють свого роду кодекс народної мудрості й моральності, що був для наших предків зразком в житті й праці. Духовні цінності завжди були орієнтиром в житті українця. Українське народне мистецтво, українська національна культура мають стати стрижнем і основою для відродження української духовності. Особливо це важливо для становлення особистості дитини. Через національну культуру розвиваються духовно-моральні якості особистості дитини, навички культурної поведінки. Загальнолюдські цінності, без сумніву, мають зробити внесок у виховання почуття краси й добра.

Культуру нашої країни важко уявити без народного мистецтва, яке розкриває витoki духовного життя українського народу, наочно демонструє його моральні, естетичні цінності, художні смаки і є частиною його історії. Знайомлячись із народним мистецтвом дитина вчиться розуміти прекрасне, засвоює еталони краси (словесні музичні, образотворчі). Слухаючи казку, отримує уявлення про добро і зло. Розглядаючи твори декоративно-

ужиткового мистецтва, діти відчують радість, задоволення від яскравих, життєрадісних кольорів. Народні ігри сприяють вихованню свідомої дисципліни, волі, наполегливості в подоланні труднощів, привчають дітей бути чесними й справедливими.

Національна культура – це стежка до минулого, через теперішнє в майбутнє, джерело чисте й вічне. Тому пізнання дитиною національної культури, української народної творчості, українського фольклору, знаходить відгук у дитячих серцях, позитивно впливає на естетичний розвиток дитини, розкриває творчі здібності кожної дитини, формує загальну духовну культуру.

Національну культуру можна розглядати як стійкий цілісний різновид культури, в основі якої лежать норми, цінності, принципи, моделі групової поведінки, що визначає всі сторони життєдіяльності конкретної спільноти людей. Вони освячені релігійною й міфологічною символікою, мають характер «святинь», бережно оберігаються й відтворюються із покоління в покоління. Національна культура універсальна і за змістом доступна, проста, наочна і зрозуміла.

Залучення молодшого школяра до сімейно-побутових традицій, звичаїв, поваги старших, секрету взаємоповаги й ладу в родині має починатися в родині.

Національне мистецтво своєю гуманністю, життєстверджувальною основою, яскравістю образів і фарб викликає у дитини гарний настрій. Її веселить м'який гумор потішок, викликає сміх посмішку дотепна українська гумореска. І все це забезпечує зняття психологічного напруження. У результаті зникають тривожність, страх, пригнічений стан. З'являється спокій, почуття захищеності, впевненості в собі, своїх силах, відчуття радості.

У родині необхідно доносити до свідомості дітей, що вони є носіями української національної культури, а тому важливо виховувати дитину в

національних традиціях, адже таке виховання впливає на духовний і естетичний розвиток дитини.

Через народні традиції дитина молодшого шкільного віку може розвиватися, виявляти свої вміння, фантазію, показувати себе в іграх. Саме в молодшому шкільному віці дитина усвідомлює половину інформації через гру, а в народних іграх безліч повчального. Якщо взяти казки, то вони можуть багато розповісти дитині про світ, в якому живе дитина, про її країну, її предків.

Родині належить вельми важлива роль у залученні дитини до національної культури. Щойно з'явившись на світ, дитина чує колискові пісні. Підростаючи, вона знайомиться із казками, думами, які читають або розповідають їй батьки. Це перший досвід залучення дитини до народної культури, звичаїв свого народу. Але ось дитина підростає, і батьки мають замислитися про те, як же залучити дитину до національної культури. Які ж існують методи й засоби залучення дитини до культури свого народу?

Приїжджаючи в село до бабусі й дідуся, можна дитину познайомити із старовинним посудом, знаряддями праці й побуту, одягом, старовинними іграшками, які, зазвичай, зберігаються в багатьох на горищі. Варто з дитиною виготовити іграшки: зшити ляльку з тканини, виготовити лялькові меблі.

Якщо ніхто не проживає в селі і немає можливості познайомити дитину з народним побутом там, можна відвідати краєзнавчий музей.

Саме в родині ефективніше за все залучати дитину до народних свят, обрядів, звичаями. Можна хоча б час від часу відвідувати церкву, де вона доторкнеться до національної культури.

Без сумніву, у будь-якому домі є предмети народних ремесел, як-от: розписні дошки, дерев'яний посуд, народні вишивки тощо. Можна розповісти дитині про це, розглянути разом з нею, виділити характерні особливості кожної, детально розібрати назви, з'ясувати, чому вони так називаються.

Під час читання книжок необхідно звертати увагу дитини на ілюстрації. Читаючи разом з дитиною, варто звертати увагу на національні риси характеру героїв, при цьому не забуваючи зробити екскурс в минуле.

Народний досвід сімейного життя – це цілий комплекс різних форм і видів господарчої праці, нероздільно пов'язані із рукодільним і нерукодільним мистецтвом.

Залучаючи дитину до національної культури не можна забувати про природу рідного краю: необхідно відвідувати із дитиною парки, заповідники.

Українська кухня, завдяки своїй самобутності й унікальності, популярна в усьому світі. Багато страв використовують в ресторанах багатьох країн світу, де вони мають велику популярність. А де ж як не в родині знайомити дитину із національною кухнею.

Залучати дитину до національної культури можна й через усну народну творчість, обряди й традиції, природу, декоративно-ужиткове мистецтво, традиційну кухню. Дитину молодшого шкільного віку знайомлять з народними казками, прислів'ями й приказками. Наш народ створив такі зразки художнього слова, які ведуть дитину сходинками її емоційного й морального розвитку. Пісні, вірші, забавки, прислів'я, приказки, загадки – перлини народної творчості. Вони впливають не лише на розум, а й на почуття дитини: повчання, що містяться в них легко сприймаються й запам'ятовуються. Їх важливо вельми часто використовувати в родині.

Саме в родині необхідно залучати дитину до національних свят, обрядів, звичаїв. Для українців вельми важливим завжди було історична спадщина. Українських національних звичаїв століттями дотримувалися не лише жителі сільської місцевості, а й міської. До них належать і християнські, і язичницькі обряди, що прийшли в сучасне життя з давнини. Християнство дало нам Пасху й Різдво, язичництво – свято Івана Купала. Різдвяні колядки й весільні обряди міцно ввійшли в сучасне життя. Розповіді

батьків про їх святкування бабусями й дідусями викликають у дітей великий емоційний інтерес. Діти із задоволенням беруть участь у всіх цих святах.

Отже, виховання національної культури не призведе до бажаного результату, якщо не торкатися переживань, емоцій дитини, не звертатися до її душі. Тому у виховному процесі необхідно використовувати культурологічний підхід, тобто розглядати родинне виховання як культурний процес, заснований на цінностях національної і загальнолюдської культур.

Висновки до другого розділу

Отже, було проведено емпіричне дослідження стану сформованості в дітей молодшого шкільного віку української національної культури. Діагностика здійснювалася за допомогою за допомогою анкетування, комунікативної вправи («Продовж казку») та індивідуальних бесід із дітьми. У процесі дослідження було оброблено й проаналізовано результати за попередньо визначеними критеріями оцінювання і зроблено висновок про те, що діти молодшого шкільного віку мають переважно середній рівень сформованості національної культури (62%). І це є закономірним, оскільки середній рівень емоційного ставлення до народної творчості також склав 62%.

Важливими умовами для залучення дітей до національної культури є:

- ✓ зважений підхід до конструювання змісту виховного процесу (чи то в закладі освіти, чи то в родині);
- ✓ визначення базових напрямків в роботі з дітьми, що розкривають оточення дитини предметами національного характеру, використання фольклору в усіх його проявах, народних свят і традицій, ознайомлення із народними ремеслами;
- ✓ спільна робота батьків і педагогів, що реалізує вимоги цілісного педагогічного процесу, де задіяні всі сторони розвитку дитини, що сприяють гармонізації її особистості;

використання різноманітних технологій організації діяльності дітей на заняттях, в грі, вільній діяльності за допомогою різноманітних засобів (усне спілкування, художня література, гра, народна іграшка, ужиткове мистецтво, музика, живопис тощо).

Отже, резюмуючи представлений матеріал, сформулюємо ключову тезу: родина виступає як розвивальне середовище для дитини молодшого шкільного віку при дотриманні умов створення предметно-розвивального середовища, пов'язаного з особливостями розвитку дитини цього віку, і оптимізації психолого-педагогічного середовища родини як показника рівня культури родинних взаємин і специфіки виховання молодшого школяра.

Шанобливе ставлення до батьків, наслідування їх правил життя й поведінки, коректність взаємин, працелюбність, безмежна любов до рідної землі, готовність до подвигів, до того, аби самовіддано боротися за свободу, закладалося в дитячу душу українським народом з колиски через колискову пісню, казку, гру, обов'язкову домашню й польову роботу, традиції й звичаї. Виховання дитини здавна було усвідомленим обов'язком кожного члена родини, оскільки мислилось обов'язком життя.

«Що посієш, те й пожнеш» – це багате на змістову семантику прислів'я завжди було кредо родинного виховання дитини.

Українські педагоги переконані, що виховання особистості забезпечують різноманітні фактори: родина, школа, середовище, церква й суспільство. Однак провідну роль у цьому процесі відіграє родина. Перш за все, в родині здійснюється формування національної свідомості, любові до рідної землі, рідної української мови, рідного міста або села; відродження традицій, звичаїв, обрядів, знання власного родоводу, походження прізвища, історії свого села, міста тощо.

ВИСНОВКИ

Культура будь-якого народу формує загальнолюдські цінності, такі, як родина, батьківська любов, шанобливе ставлення до старших, повага до традицій свого народу й збереження їх. Тому вельми важливим є виховувати у дітей любов, почуття гордості за свою історію, свою Вітчизну.

Доведено, що виховання дитини - здавна обов'язок кожного члена родини, оскільки було і є обов'язком життя. Так шанобливе ставлення до тата і мами, наслідування правил життя їх й поведінки, працелюбність, любов до рідної землі, готовність захищати свою країну, до того, аби боротися за свободу, закладалося в дитячу душу українським народом з народження через колискову пісню, гру, домашню й польову роботу, традиції й звичаї.

Саме родина є фундаментом для формування особистості дитини, вона розвиває, спрямовує, виховує в комплексі всі сфери, включаючи соціальну, психологічну й емоційно-вольову. Родина – це перший і незамінний вихователь для дитини. Вона має завжди звертати увагу на все, що відбуваються в житті дитини, особливо в цьому віці, враховуючи умови, в яких росте дитина, які емоції вона переживає в той чи інший період, чим переймається і чим вона живе.

Молодший шкільний вік – це період набуття дитиною основ особистісної культури, співвідносної із загальнолюдськими духовними цінностями. Педагогічне осмислення залучення дітей молодшого шкільного віку до знань про рідний край, національної культури, побудова виховного процесу на основі національних традицій сприяє розвитку національної свідомості, а відтак і розвитку національної культури.

За свою величну історію українці створили безцінну скарбницю родинного виховання. Сьогодні прийшов час спільними зусиллями батьків і педагогів відроджувати ці традиції. Адже родина – це частина нашої держави, і наш обов'язок – ніколи не забувати про це.

Найважливішими умовами для залучення дітей до національної культури є:

- ✓ комплексний підхід до змісту виховного процесу (чи то в закладі освіти, чи то в родині);
- ✓ виокремлення основних цілей в роботі з дітьми, що розкривають оточення учнів предметами національного змісту, використання фольклору, народних традицій і свят, ознайомлення із народними ремеслами;
- ✓ спільна робота усіх учасників навчально-виховного процесу, де задіяні усі сторони розвитку дитини, що сприяють всебічному розвитку особистості;
- ✓ використання технологій організації роботи дітей на заняттях, в грі за допомогою різноманітних засобів (художня література, гра, спілкування, народна іграшка, ужиткове мистецтво, музика, живопис тощо.)

Родина відіграє велику роль в залученні дитини до національної культури, складовими частинами якої є фольклор, народні свята й обряди, національна кухня, декоративно-ужиткове мистецтво. Можливості по залученню дитини до національної культури великі, і батьки, якщо вони розуміють й оцінюють її роль в залученні дитини до найкращих зразків національної культури, можуть знайти ще багато засобів і можливостей.

Процес етнокультурного виховання починається з раннього дитинства. Усна народна творчість, музичний фольклор, народне декоративно-ужиткове мистецтво відображається у змісті освіти й виховання дітей вже з молодших груп закладів дошкільної освіти.

Мета виховання й розвитку національної культури у дітей молодшого шкільного віку в родині – набуття дітьми розуміння сенсу життя й вироблення життєвої позиції. Родина має бути каналом формування у дітей потреби у своїй національній культурі, в мові, прагненні ідентифікувати себе

зі своїм народом. Родина повинна виховувати шанобливе ставлення до історії рідного краю, духовно-моральних цінностей свого народу, національних традицій як частини світової культури.

Досліджено, що виховання дітей молодшого шкільного віку в родині – справа складна, делікатна, що вимагає від батьків зацікавленості в позитивних результатах, толерантності, знання дитячої психології та засад педагогіки, зокрема народної. Специфіка виховання в родині визначається в родині визначається і її типом, і умовами проживання, і ступенем підготовленості батьків до реалізації виховної функції в родині. Саме родина у першу чергу повинна турбуватися про збереження, зміцнення й розвиток національних звичаїв і традицій, про передачу підростаючому поколінню життєвого, виробничого і духовного досвіду, накопченого попередніми поколіннями.

Сьогодні досить важливим завданням родинного виховання є формування у дитини молодшого шкільного віку національної самосвідомості, інтересу до національної культури і традицій. Національна культурна компетентність – це не просто уявлення про історію й культуру свого народу, це визнання етнокультурного розмаїття.

Отже, проаналізувавши представлений матеріал, сформулюємо ключову тезу: сім'я виступає як основоположник розвитку національної культури для дитини молодшого шкільного віку при дотриманні усіх умов, який пов'язаний з особливостями розвитку дітей цього віку, і оптимізації психолого-педагогічного середовища родини як показника рівня культури сімейних взаємин і специфіки виховання молодшого школяра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко Н. Б. (2005) *Інтеграція родинних традицій, свят і обрядів у форми культурогенної життєдіяльності сучасної сім'ї. Український соціум. № 16* С. 72 – 82.
2. Бабенко Н. Б.(2013) *Українські народні традиції, свята і обряди як прояви сімейної культури. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. № 12* С. 62-67.
3. Барановська І. Г. (2017) *Українські народні традиції як засіб виховання дітей. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки. Вип. 152. РВВ КДПУ ім.. В. Винниченка.* С. 20-24
4. Батухтіна О. Г. (2023) *Формування елементів національної культури у дітей шостого року життя засобами української народної іграшки.* URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/19809>
5. Бикова М. М. (2011) *Втілення етнопедагогічних ідей у практику сучасного родинного виховання. Матеріали ІХ Всеукраїнської історико-краєзнавчої конференції з міжнародною участю (24 – 25 листопада 2011 року).* Суми: Вид-во СумДПУ ім. О. С. Макаренка. С. 238 – 243.
6. Біленкова Л.М. (2013) *Українське родинне виховання в Канаді. Навчально-методичний посібник. Чернівці, 237 с.*
7. Богачук О. (2020) *Методика використання народної гри у формуванні основ національної культури молодших школярів. Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя (VIII школа методичного досвіду): матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 24-25 листопада 2020 року / ред. кол.: Л. С. Бровчак, Л. В. Старовойт; рец.: Т. П. Зузяк, Т. І. Сідлецька; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця: ФОП Корзун Д. Ю., С. 44-48.*

8. Богданюк, А. М. & Руснак, І.С. (2012) *Виховний потенціал української дитячої літератури Канади: монографія*. Вижниця, Черемош. 300 с.
9. Бондаренко Н. *Ідеї українських інтелектуалів як підложжя національно-патріотичного виховання*. URL:
<https://lib.iitta.gov.ua/731118/1/BN%202022%20Sumy%20konf.pdf> (дата звернення: 02.09.2023)
10. Бутенко О. Г., Рябошапка О. В., Воєдило О. В. *Моральне виховання молодших школярів: педагогіка партнерства в новій українській школі*. URL:
<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/28108/Butenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 30.08.2023)
11. Вітвицька С.С. М.В. (2002) *Ідеї родинного виховання І.І. Огієнка і сучасна школа*. Національна освіта: традиції і новації у контексті ідей Івана Огієнка: зб. наук. праць / за ред. проф. М.В. Левківського. Київ – Житомир: ЖДПУ, С.125 – 129.
12. Гайдученко Ю. О. (2011) *Роль етнічних традицій у сімейному вихованні*. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. № 6 С. 308 – 314.
13. Ганжа М. (2015) *Дизайн-діяльність як чинник естетичного виховання та духовного розвитку молодшого школяра*. Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка. № 4 С. 126 – 133.
14. Герасимчук А. Ю. (2023) *Етнопедagogічні традиції виховання дітей у родинах еліти Волині (друга половина XIX – початок XX століття)*. URL:
https://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/05/avtoref._gerasimchuk.pdf
15. Гльоза А. А., Левківський М. В. (2023) *Педагогічні умови патріотичного виховання учнів молодшого шкільного віку*. URL:
http://eprints.zu.edu.ua/13451/1/Levkivskij_2012.pdf

16. Гордійчук, О.Є. (2011) *Моральне виховання молодших школярів засобами етнопедагогіки*. Навчально-методичний посібник. Чернівці. 182 с.
17. Грицик Л. (2011) *Виховання дітей на традиціях рідного народу. Молодь і ринок*. № 12 С. 137-140.
18. Грицик Л. (2012) *Роль родинного виховання та етнопедагогічні традиції виховання в сім'ї. Молодь і ринок*. № 8 С. 169-171.
19. Гришина Г. Г., Кузьміна О. В. (2016) *Виховання школярів на національних традиціях*. Актуальні питання сучасної педагогіки: збірник наукових праць. Слов'янськ: Вид-во Б.І. Маторіна, Вип. 3 С. 8 – 13.
20. Гуцан Л. А. (2017) *Використання народних традицій у формуванні позитивного ставлення молодших школярів до праці як важливої складової формування громадянськості учня. Нові тенденції і явища у дитячому і молодіжному середовищі в Україні: цивілізаційний, культурологічний, інформаційний виміри*. С. 191-198.
21. Демченко О. П. (2013) *Свято як форма національного виховання молодших школярів: технологічний аспект*. Проблеми українського національного виховання: збірник наукових праць / за ред. Н.Скотної, М.Чепіль. Дрогобич: РВВ ДДПУ ім. І. Франка,. С.261-272.
22. Задорожна-Княгницька Л. В. (2023) *проблема. Наступність національного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку як педагогічна URL:*
<https://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/123456789/2108/1/nastupnist.pdf>
23. Захаренко С. (2010) *Педагогічні погляди О. А. Захаренка на родинне виховання*. Рідна школа. № 3 С. 14-17.
24. Іонова О. М. (2013) *Формування національного світогляду молодших школярів в сучасній педагогічній науці. Педагогічний процес: теорія і практика*. № 2 С. 76-82.

25. Калуська Л. *Мирослав Стельмахович про національну освіту і виховання*. URL:
<http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/16313/1/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA.pdf#page=24> (дата звернення: 03.09.2023)
26. Качур М. М. (2023) *Патріотичне виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства*. URL:
<https://nenc.gov.ua/doc/autoref/kachur.pdf>
27. Киричок В. А. (2010) *Сучасні форми і методи патріотичного виховання молодших школярів у позаурочній діяльності*. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. № 14 С. 134-144.
28. Коваль Т. В. (2020) *Виховання молодших школярів засобами української народної пісні в умовах Нової української школи*. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», Вип. 27. Том 3. С. 107-112.
29. Коваль Т. В. (2022) *Українські народні традиції та звичаї як засіб національного виховання молодших школярів в умовах НУШ*. Актуальні питання у сучасній науці. № 2 (2) С. 546-553.
30. Ковальова О. В., Гавриш О. Г., Рябко А. Е. (2017) *Особливості сімейного виховання дітей на сучасних українських традиціях*. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. № 1 С. 66-74.
31. Колеснік К. А. (2015) *Основні орієнтири виховання підростаючого покоління в Україні*. Наукові пошуки XXI століття: молодіжний вимір

- III Міжнародної дистанційної науково-практичної конференції. Київ. С. 177-182*
32. Колосова О. (2023) *Використання звичаєво-правової традиційної культури українців у вихованні молодших школярів*. URL: <https://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/2749/1/Kolosova002.pdf>
33. Наказ Міністерства освіти і науки України № 1038 від 29.07.2019 р. *Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України*
URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf>
34. Мандзюк М. (2017) *Українські та зарубіжні науковці про сімейне виховання молодших школярів*. Сучасна гуманітаристика: збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 28 квітня 2017 р. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.). Вип. 1. С. 65 – 69.
35. Матвеева Н. (2017) *Розвиток особистості молодшого школяра на традиціях родинного виховання гуцулів. Гірська школа Українських Карпат*. № 16 С. 90-93.
36. Матішак М. (2014) *Етнокультурне виховання молодших школярів: психолого-педагогічні аспекти*. Освітній простір України. № 2 С. 168-176.
37. Михайлишин Р. (2023) *Місце і роль сім'ї та родини у вихованні дітей: етнонародознавчий аспект*. URL: <https://cutt.ly/Wwzxrwea>
38. Михальченко Н. (2005) *Психологічні умови формування патріотичної рефлексії молодшого школяра в сім'ї*. Психологія і суспільство. № 1 (19) С. 69-75.
39. Михасюк Т. (2014) *Цінності українських традицій у національно-мовному вихованні молодшого школяра*. Нова педагогічна думка. № 1 С. 187-192.

40. Нижникевич З. (2014) *Традиції морального виховання дітей в українській родині. Освітній простір України. № 1 С. 94-96.*
41. Ніколенко В. В. (2016) *Українська гастрономічна культура як соціальний феномен. Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. № 36 С. 75-81.*
42. Павлюк Н. М. (2015) *Формування основ національної культури молодших школярів як головного компонента їх загальної культури. Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти. № 17 С. 126-129.*
43. Перетяга Л. Є. (2009) *Дидактичні умови формування полікультурної компетентності молодших школярів. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі: зб. наук. пр. / редкол.: Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, Вип. 1. С. 345 – 349.*
44. Пилипчук О., Коновальчук І. М. (2020) *Національні звичаї та традиції як засіб формування національної самосвідомості в учнів молодшого шкільного віку // Майстерність комунікації у мистецькій і професійній освіті: збірник наукових праць / за заг. редакцією Н.Є. Колесник, О.М. Піддубної, О.М. Марущак. Житомир: ФО-П «Н.М. Левковець». У 2-х ч. Ч. II. С. 179 – 182.*
45. Писарчук О. (2017) *Моделювання освітньо-розвивального середовища в діяльності вчителя початкової школи: теоретичний і практичний аспекти. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. № 3 С. 36-44.*
46. Піскун А. В. (2019) *Вплив сімейного виховання на поведінку молодшого школяра. Спецвипуск за матеріалами XXV міжнародної науково-практичної конференції «Студент – Дослідник – Фахівець» Київського інституту бізнесу і права. Київ: Вид-во «Кібіт», С. 235 – 238.*

47. Попова О. І., Попова Л. П. (2019) *Роль освітнього середовища у формуванні особистості молодшого школяра. Навчання, виховання та розвиток у контексті життєвих перспектив особистості* : Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю (м. Бердянськ, Україна, 25 квітня 2019 року) / за заг. ред. О.В. Горецької. Бердянськ: БДПУ, С. 224 – 227.
48. Радюк А. Ю. (2017) *Виховний потенціал родинного виховання молодших школярів. Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (20-21 квітня 2017 року): збірник тез.* Бердянськ: БДПУ. Ч.2. С. 157 – 158.
49. Семенова М. О. (2010) *Залучення молодших школярів до цінностей української традиційної народної культури. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах:* зб. наук. пр. / редкол.: Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя. Вип. 10 (63) С. 262 – 266.
50. Скалич Л. (2023) *Ідеї розвивального навчання учнів початкової школи у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського.* URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/41/visnuk_19.pdf
51. Сорочук Людмила. (2010) *Народна іграшка як вияв традицій народного виховання в українській родині.* Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Культурологія. № 5 С. 645-650.
52. Сторона Л. А., Рудницька Н. Ю. (2015) *Взаємозв'язок школи і сім'ї у моральному вихованні дітей молодшого шкільного віку. Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти:* збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В.Є. Литнєва,

- Н.Є. Колесник, Т.В. Наумчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. С. 273 – 276.
53. Фіцула М. М.(2020) *Педагогіка*. Київ: Академія. 283 с.
54. Харківська А. І. (2020) *Наступність між дошкільною та початковою ланками освіти як перспектива мовленнєвого розвитку дітей. Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти* : збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, кафедра теорії та методик дошкільної освіти. Київ: Міленіум. С. 243 – 245.
55. Хлистун І. Г. (2011) *Національне виховання в родинах української еліти (кінець XIX-початок XX століття)*. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/1856> (дата звернення: 01.09.2023)
56. Хомуленко Т.Б., Шукалова О. С. (2020) *Стиль сімейного виховання як чинник розвитку пізнавального інтересу молодших школярів*. Харків: ХНПУ. 206 с.
57. Цуркан Т. Г. (2018) *Формування педагогічної культури батьків молодших школярів у взаємодії сім'ї і школи*. Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича. Умань. 22 с.
58. Черевата Ю. (2017) *Полікультурність як основа виховання дітей шкільного віку. Актуальні проблеми професійного розвитку фахівців соціономічної сфери в системі неперервної освіти: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції*. Ізмаїл: РВВ ІДГУ. С. 148-152.
59. Чумак Л. (2020) *Родинне виховання як засіб соціалізації особистості. Молодь і ринок. № 9* С. 103-107.
60. Шевчук К. Д. (2023) *Методологічні засади технології формування у молодших школярів ціннісного ставлення до рідного краю*. URL:

https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/7715/1/Shevchuk_Methodolohichni.pdf

61. Шередько І. (2019) *Ціннісне ставлення школярів до батьківщини як наукове поняття. «Ціннісні засади реалізації ідей Нової української школи»*: тези науково-практичної конференції (м. Біла Церква, 12 березня 2019 р.) / за ред. В. М. Шахрай, К. В. Плівачук. Біла Церква: КНЗ КОР «КОІПОПК». С. 94 – 97.
62. Шикирінська О., Якименко Ю. (2023) *Специфіка естетичного виховання дітей дошкільного віку в умовах сім'ї*. URL: https://library.vspu.net/bitstream/handle/123456789/8676/NZ_art%20%2021-131-138.pdf?sequence=1&isAllowed=y
63. Ярошинська О. О. (2023) *Розвиток поглядів на інститут батьківства в історії української етнопедагогіки*. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/35125>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

**Нормативно-правова база щодо реалізації завдань
національно-патріотичного виховання сучасної молоді
/Концепція національно-патріотичного виховання/**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАКАЗ

29 07 20 19р.

м. Київ

№ 1038

Про внесення змін до наказу
Міністерства освіти і науки України
від 16.06.2015 № 641

Відповідно до підпунктів 18, 20 пункту 4 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 № 630, та з метою приведення у відповідність наказу Міністерства освіти і науки України до розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.10.2017 № 743-р «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2017-2020 роки»

НАКАЗУЮ:

1. Унести зміни в додатки до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах», виклавши у новій редакції Концепцію національно-патріотичного виховання в системі освіти України та Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України, що додаються.

2. Департаменту забезпечення документообігу, контролю та інформаційних технологій (Єрко І. А.) у встановленому порядку зробити відмітку у справах архіву.

3. Контроль за виконанням цього наказу залишаю за собою.

Т. в. о. Міністра

П. К. Хобзей

Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641
(у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 29 07 2019 р. № 1038)

КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення, першою чергою, своєї долі, долі своїх сусідів, подальшого світового порядку на планеті. В сучасних важких і болісних ситуаціях викликів та загроз і водночас великих перспектив розвитку, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері пріоритетним завданням суспільного поступу, поряд з забезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів для інтегрування в європейське та євроатлантичне співтовариство, є визначення нової стратегії виховання як багатокomпонентної та багатовекторної системи, яка великою мірою формує майбутній розвиток Української держави.

Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть розвиток держави як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін та до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України.

Інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, європоцентричність, пробудження громадянської і громадської ініціативи, виникнення різних громадських рухів, розповсюдження волонтерської діяльності, які накладаються на технологічну і комунікативну глобалізацію, міграційні зміни всередині суспільства, ідентифікаційні і реідентифікаційні процеси в особистісному розвитку кожного українця, відбуваються на тлі сплеску інтересу і прояву патріотичних почуттів і нових ставлень до історії, культури, релігії, традицій і звичаїв українського народу.

Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. При цьому потрібно враховувати, що Україна має древню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей і молоді. Вони уже ввійшли до освітнього і загальновиховного простору, але нинішні суспільні процеси вимагають їх переосмислення, яке відкриває нові можливості для освітньої сфери.

Формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості у дітей та молоді повинно здійснюватися на прикладах героїчної боротьби Українського народу за самовизначення і творення власної держави, ідеалів свободи, соборності та державності, зокрема, від княжої доби, українських козаків, Українських Січових Стрільців, армій Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки, учасників антибільшовицьких селянських повстань, загонів Карпатської Січі, Української повстанської армії, українців-повстанців у сталінських концтаборах, учасників дисидентського руху. Також національно-патріотичне виховання має здійснюватися на прикладах мужності та героїзму учасників революційних подій в Україні у 2004, 2013 – 2014 років, Героїв Небесної Сотні, учасників антитерористичної операції та операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях, спротиву окупації та анексії Автономної Республіки Крим Російською Федерацією.

Важливим завданням є розгляд порівняльно-історичних відомостей про переривання державності в інших європейських країнах, які сьогодні представлені потужними європейськими націями. Спеціального розгляду потребують історичні обставини, що призводять до переривання державницької традиції. На особливу увагу заслуговує формування української політичної культури в часи Речі Посполитої та Австро-Угорщини, нове осмислення ролі Кримського Ханату як держави кримськотатарського народу, включно з тривалим воєнним протистоянням і плідною військовою та культурною співпрацею.

Разом із тим, національно-патріотичне виховання не повинно прищеплювати ідеї культурного імперіалізму, тобто способу споглядання світу лише очима власної культури. Ця Концепція виходить з ідеї об'єднання різних народів, національних та етнічних груп, які проживають на території України, довкола ідеї української державності, українського громадянства, що виступають загальними надбаннями, забезпечують їхній всебічний соціальний та культурний розвиток. Українська держава заперечує будь-які форми дискримінації, підтримуючи всі мови і культури, що зазнали такої дискримінації в часи колоніальної залежності України.

На жаль, до сьогодні українська освіта не мала переконливої і позитивної традиції, досвіду щодо виховання патріотизму в дітей та молоді, у попередні часи боялися взагалі терміну “національний”, а “патріотичне виховання” сприймали винятково в етнопольовому або неорадянському вимірі.

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей:

- повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України);
- участь у громадсько-політичному житті країни;
- повага до прав людини;

- верховенство права;
- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей;
- рівність всіх перед законом;
- готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

Відтак, враховуючи всі обставини, виникає потреба в актуалізації концепції, яка б визначала нову стратегію цілеспрямованого і ефективного процесу виховання суб'єкта громадянського суспільства, громадянина-патріота України.

1. Мета та завдання національно-патріотичного виховання в системі освіти України

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднань та благодійних організацій, сім'ї, закладів освіти, інших інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Метою національно-патріотичного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави.

Складовою частиною патріотичного виховання, а в часи воєнної загрози – пріоритетною, є військово-патріотичне виховання, зорієнтоване на формування у зростаючої особистості готовності до захисту України, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України як особливому виді державної служби. Його зміст визначається національними інтересами України і покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки від зовнішньої загрози. Робота з військово-патріотичного виховання має проводитися комплексно, спільними зусиллями органів державної влади та місцевого самоврядування, а також закладів освіти, сім'ї, громадських об'єднань та благодійних організацій, Збройних Сил України, інших силових структур.

Системна організація військово-патріотичного виховання має бути спрямована на підготовку до оволодіння початковою військовою підготовкою, військовими професіями, формування психологічної та фізичної готовності до

служби в Збройних Силах, задоволення потреби підростаючого покоління у постійному вдосконаленні своєї підготовки до захисту України.

Мета національно-патріотичного виховання конкретизується через систему таких виховних завдань:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до військовослужбовця як до захисника України, героя;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- сприяння набуттю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;
- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;
- культивування кращих рис української ментальності - працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;
- формування мовленнєвої культури;
- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму.

2. Принципи національно- патріотичного виховання

Національно-патріотичне виховання спирається на загальнопедагогічні принципи виховання, такі як дитиноцентризм, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм, врахування вікових та індивідуальних особливостей. Водночас національно-патріотичне виховання має власні принципи, що відображають його специфіку. Серед них:

- *принцип національної спрямованості*, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;
- *принцип самоактивності й саморегуляції* забезпечує розвиток у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень; виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках;
- *принцип полікультурності* передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування відкритості, толерантного ставлення до відмінних ідей, цінностей,

культури, мистецтва, вірувань інших народів; здатності диференціювати спільне і відмінне в різних культурах, спроможності сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської;

- *принцип соціальної відповідності* обумовлює потребу узгодження змісту і методів національно-патріотичного виховання з реальною соціальною ситуацією, в якій організовується виховний процес, і має на меті виховання в дітей і молоді готовності до захисту України та ефективного розв'язання життєвих проблем;

- *принцип історичної і соціальної пам'яті* спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців та відтворює її у реконструйованих і осучаснених формах і методах діяльності;

- *принцип міжпоколінної наступності*, який зберігає для нащадків зразки української культури, етнокультури народів, що живуть в Україні.

3. Шляхи реалізації національно-патріотичного виховання в системі освіти України

3.1. Удосконалення нормативно-правової бази патріотичного виховання:

- підготовка нормативно-правових документів з питань національно-патріотичного виховання в системі освіти України, внесення відповідних змін до законодавства;

- розроблення державних і громадських заходів з інформаційної безпеки, спрямованих на запобігання негативним наслідкам впливу інформаційної війни, та розвиток критичного мислення;

- розроблення порядку державного фінансування заходів, спрямованих і на національно-патріотичне виховання;

- підготовка комплексної програми військово-патріотичного виховання та нормативно-методичного забезпечення її реалізації з метою виховання здорового підростаючого покоління, готового захищати національні інтереси та територіальну цілісність України;

- вироблення науково-теоретичних і методичних засад патріотичного виховання молоді: включення проблематики патріотичного виховання молоді до дослідницьких програм та планів наукових установ і закладів освіти (через історію можна показати, як державність поновлювали інші народи; через зарубіжну літературу показати, як ці народи утверджували свою ідентичність; через дисципліни природничо-наукового циклу розкрити здобутки українців у науці і техніці, якими слід пишатися тощо). Тільки цілісна і системна картина гарантуватиме досягнення мети Концепції;

- вивчення потреб молоді, зокрема шляхом проведення соціологічних досліджень;

- забезпечення активної участі сім'ї та родини в розвитку фізичного і морального здорової, патріотично налаштованої зростаючої особистості.

3.2. Діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері національно-патріотичного виховання:

- проведення заходів спрямованих на реалізацію патріотичного виховання в закладах системи освіти, культури, спорту;

- підтримка та сприяння волонтерським проектам, іншій громадській діяльності та самоорганізації українських громадян, спрямованої на заохочення

ДОДАТОК Б

Народні родинні ігри

(Під час родинних прогулянок варто грати з дітьми молодшого шкільного віку в українські народні ігри, тим більше зважаючи на те, що у цьому віці провідним видом діяльності дитини залишається гра)

«Хлібчик»

Правила гри: члени родини (двох родини) обирають того, хто водить. Інші учасники діляться на пари, стають, тримаючись за руки, один за одним. Між хлібчиком і учасниками відбувається діалог:

- Печу-печу хлібчик, – викрикує хлібчик.
- А випечеш? – питають учасники.
- Випечу!
- А втечеш?
- Буде видно!

Потім остання пара має розбігтися в різні боки, аби їх хлібчик їх не наздогнав; і стати перед першою парою, узявшись за руки. Так робить наступна пара. Завдання хлібчика впіймати хоча б одного й не допустити з'єднання пари.

«Чаклун»

Правила гри: чаклун витягає вперед руку долонею вниз. На рахунок «один, два, три» чаклун має схопити будь-якого учасника за вказівний палець, а учасники не допустити цього і розбігтися в різні боки. Той, кого врешті впіймали, має завмерти з розведеними в боки руками. Він зачарований, але його можуть розчарувати інші учасники гри розчарувати. Завдання чаклуна – не допустити цього. Той, хто був зачарований тричі, стає чаклуном.

«Круглий хрещик»

Правила гри: гра починається зі слів: «Чур, у круглого хрещика грати! На горі стояти, пійманим не бувати!». Учасники стають у пари, щонайменше три пари.

Завдання учасників із «крайніх» пар по команді помінятися місцями, утворивши нові пари, а учасники пари, що знаходиться посередині повинні піймати когось. Коли піймав, напарник із середньої, напарник із середньої пари й пійманий із крайньої повинні бігти до них із усіх сил. Хто перший добіжить, утворює зі своїм напарником крайню пару, а ті, хто залишився, стають усередину.

«Чакля»

Правила гри: учасники обирають того, хто водить (чаклю). Інші гравці стають жабками.

Вихідна позиція: чакля стоїть (гравець нахиляється вперед, поклавши руки на коліна). У цей час інші рухаються, імітуючи стрибки-рухи жабок. Неочікувано чакля прокидається і, крикнувши починає ловити жабок.

Важливим є те, що чакля може рухатися лише великими кроками на прямих ногах, не згинаючи в колінах, а жабки стрибають на зігнутих ногах. Той із жабок, хто піднімається на весь зріст, стає чаклею.

«Колір»

Правила гри: той, хто водить, стає спиною до гравців. Неочікувано він має викрикнути назву якого-небудь кольору (червоний, синій, жовтий тощо), гравці швидко знаходять його на своєму одязі і тримають колір так, щоб той, хто водить, це бачив. Ті, у кого на одязі немає названого кольору, починають тікати. Кого впіймає той, хто водить, той стає на його місце.

«Вовк та козенята»

Правила гри: той, хто водить, – вовк; інші – козенята. На асфальті, на снігу, на піску креслять велике коло, а навколо нього, на відстані, – невеликі

кола («будиночки»). Кількість «будиночків» має бути менше, ніж кількість гравців. На рахунок «три» козенята із великого кола розбігаються по «будиночках». Той, кому «будиночок» не дістався, має тікати від вовка. Якщо козеня тричі оббіжить навколо великого кола і не буде спійманий вовком, переслідування припиняється. Якщо вовк наздогнав козеня, то воно стає вовком, а вовк – козеням.

«Дзвін»

Правила гри: учасники стають у коло і беруться за руки. Усередині кола стоїть той, хто водить. Закривши обличчя руками, він повільно рухається по колу, ведучи діалог з іншими учасниками:

– Чиї ворота?

– Петра.

– А це чий?

– Тараса.

– Пустите мене?

– Не пустимо!

Після цього той, хто водить, із криком «Бов!» біжить на когось, намагаючись розірвати стиснуті руки. Якщо руки вдається йому розімкнути й вибігти із кола, то ця пара повинна наздогнати того, хто водить. Той, хто дожене того, хто водить, ним і стає.

ДОДАТОК В**Технологія виготовлення українських
національних символів-оберегів****1. Українські народні іграшки*****А) Народна лялька Веснянка (з тканини)***

(Перш, ніж перейти до виготовлення ляльки, варто розповісти дітям, що це за лялька, чому вона має таку назву і з яким обрядом пов'язане її виготовлення).

Інформаційна довідка:

Назва ляльки походить від слова «весна». Веснянка – символ краси й молодості, це весела лялька. Коли приходила весна, дівчата робили таку ляльку й раділи разом з нею теплому сонечку, співу птахів. На зріст лялька – з долоньку. Традиційно вона яскрава, з волоссям незвичайного кольору, адже вона зображає не людину, а Дух природи, що пробуджується від зимового сну. Таких ляльок зазвичай дівчата дарували меншим сестрам або подружкам.

Веснянку починали виготовляти 14 березня. Із цим днем пов'язувалися особливі прикмети. Вважалось, що Веснянка оберігає ключі від весняної води, і якщо у неї буде бажання, то випустить воду, а якщо ні – то затримає, або мороз напустить. Початок весняних вітрів теж асоціювався із 14 березня, тому Веснянку в деяких регіонах України називали ще Свистухою.

Матеріали для виготовлення ляльки: клаптик білої тканини 12×18 см (для основи ляльки), вата або синтепон (для набивання голови), прямокутник строкатої тканини 12×7 (для ручок), прямокутник яскравої кольорової тканини 10×18 см (для сукні), невеликий клаптик для фартуха, вовняні нитки яскравого кольору (для волосся), нитки для перев'язування червоного кольору (ірис або муліне), атласна тонка стрічка.

Послідовність виготовлення:

Голова. Беремо прямокутний клаптик білої тканини, приготовлений для тіла, по центру трохи нижче середини вкладаємо в клаптик шматочок синтепону, краї тканини загинаємо всередину загортаючи шматочок синтепону, потім верхній кінець тканини опускаємо вниз, з'єднуємо обидва кінці разом і перев'язуємо ниткою, утворюючи шию.

Ручки. Беремо прямокутник кольорової тканини, краї по довжині загинаємо всередину, з'єднуємо. З краю смугу перев'язуємо ниткою, має вийти своєрідна «цукерка». До вже виготовленої голови приставляємо позаду ручки, примотуємо навхрест за допомогою ниток.

Сукня. Прямокутний клаптик кольорової тканини складаємо по довжині навпіл, потім ще раз навпіл. На останньому згині робимо неглибокі надрізи – пройми рукав для ручок ляльки. Одягаємо сукню, вставляючи руки в прорізи, запах сукні знаходиться позаду. Трохи збираємо складки й примотуємо нитками під ручками.

Оформлення ляльки. Підготовлені нитки для волосся (яскравого кольору) посередині прив'язуємо до голови залишеними на маківці нитками. Частина ниток обрізаємо для чубчика, а другу частину ниток заводимо наверх, частину опускаємо вниз, розправляємо й міцно прив'язуємо до шиї ляльки. З шиї нитки також піднімаємо наверх, заплітаємо косу, прикрашаємо стрічками, пов'язуємо ремінцем. Веснянка готова.

Б) Народна іграшка - лялька-мотанка (з ниток)

(Перш, ніж з дитиною виготовити ляльку-мотанку, варто розповісти про цю ляльку, її значення в національній культурі українців).

Інформаційна довідка:

Мотанки – це давні родові обереги українців. Вони уособлюють собою єднання родинних зв'язків багатьох поколінь.

Перші мотанки з'явилися приблизно 5000 років тому. Це символ добра й благополуччя, надії й сильний сакральний (священний, святий) предмет.

Сама назва ляльки походить від слова «мотати, намотувати», а загальний вигляд ляльки являє собою фігурку людини, як правило жіночу або дитячу, виготовлену із клаптиків тканини.

У давні часи лялька-мотанка виконувала важливу функцію оберега й талісмана для родини. Іноді для позначення мотанки використовується поняття «кукла» (замість українського «лялька»), однак використання цього поняття не є правильним не лише з точки зору лексикології української мови, а й через те, що «куклою» наші предки називали жмут колосся, що залишався на краю поля й прикрашався стрічками й квітами. Залишені таким чином колосся мали б забезпечувати добрий врожай в наступному році.

Як такого виразу й звичайних людських рис обличчя такі ляльки не мали й не мають. На обличчях вишивали або переплітали нитками хрест – давній символ сонця у слов'ян. Точного пояснення, чому лялька-мотанка не мала чітко вираженого обличчя немає, хоча більшість дослідників стверджують, що очі на обличчі іграшки є своєрідними «дверями» між реальним і потойбічним. Поганого ока завжди боялися, а ще побутувала думка, що саме через очі в ляльку може вселитися усіляка нечисть.

Лялька-мотанка, мабуть, єдина представниця світу іграшок, що не має власного імені. Вважалося, що давши ляльці ім'я, можна потривожити душі померлих родичів або накликати неприємності та злі сили в родину.

Матеріали та інструменти: ножиці, картон, червона нитка, основний матеріал (товсті напіввовняні, бавовняні нитки).

Послідовність виготовлення:

Перед тим, як зібрати ляльку-мотанку, слід визначитися з її розмірами. Чим складніше її хочуть прикрасити, тим більшого розміру її роблять.

Початок тулуба.

✓ Із гофрокартону вирізають смугу, простий картон складають навпіл. Ширина смуги має відповідати довжині смуги. Можна використовувати будь-який предмет необхідної ширини.

✓ Шаблон обмотують основною ниткою. Кількість мотків роблять, орієнтуючись на її товщину.

✓ Мотки кладуть один на інший. Дотримуючись традиції, мотають завжди за часовою стрілкою, за сонцем.

✓ Червону або основну нитку пропускають по місцю одного із згинів, по торцю картону, і зав'язують. Пізніше її використовують для підвішування ляльки.

✓ По місцю другого згину нитки розрізають ножицями. Заготівку відкладають у бік.

Коса.

✓ Основну нитку ріжуть на шматки довжиною рівною двом довжинам майбутньої коси. Кількість беруть кратне трьом, щоб легше було розділити його для плетіння (3, 6, 9).

✓ Вирівнюють нитки на столі, перев'язують посередині, закріплюючи. Повертаємось до заготівки тулуба.

✓ Вкладають заготівку коси по місцю згину. Картон виймають.

✓ Міцно утримуючи зміст тулуба, перемотують його нижче коси червоною ниткою, формуючи голову й шию.

(Аби закріпити нитки на будь-якій деталі мотанки, при останньому оберті катушку або кінець нитки протягають знизу через петлю й затягають)

✓ Заплітають косу, кінець перетягують червоною ниткою. Відкладаємо тулуб у бік.

Руки.

✓ Обмотують основною ниткою картонний шаблон, кількість витків роблять виходячи з того, яку товщину рук хочуть отримати.

✓ Нитки розрізають ножицями по місцю згину або стягають з шаблону не розрізаючи. Перев'язують середину заготівки.

✓ Перемотують руки червоною ниткою в 1 см від краю так, щоб сформувати кисті рук.

Завершення фігурки. Розкривають жмут тулуба, вкладають у нього руки. Міцно утримуючи тулуб, перемотують червоною ниткою під руками, утворюючи торс. Червоною ниткою на грудях косого сонячного хреста: декілька витків навколо шиї, декілька витків по одній діагоналі через груди, декілька витків по талії, декілька витків по другій діагоналі, завершують витками по талії. Заправляємо кінець нитки під верхній шар дерев'яною паличкою або стеклом. Лялька готова. Прикрашаємо її намистом, стрічками.

Червоний сонячний хрест, прямий чи косий, має прикрашати кожну ляльку-мотанку. За традицією, він захищає ляльку від заселення злих або потойбічних сил.

2. Писанка - символ свята Великодня

Залучаючи дитину до національної культури, напередодні пасхальних днів можна разом із дитиною виготовити писанку. Перед виготовленням варто розповісти дітям про цей символ-атрибут.

Інформація. Писанка – це неповторний витвір народного українського мистецтва, символ Всесвіту. Виготовлення писанок пов'язується із дохристиянським народним звичаєм зустрічати весну, з пробудженням землі, початком сільськогосподарських робіт, а пізніше – з Пасхою.

Писанкарство існує у багатьох слов'янських народів, але найбільшу популярність воно отримало лише в Україні, перетворившись на яскраве самобутнє явище. Це не просто данина традиції, а цілющий ритуал для душі. Наносячи на яйце орнамент, ми закладаємо програму оздоровлення, родючості й навіть початок бізнесу.

«Бабусею» писанки можна вважати «крашанку» – яйце, пофарбоване в один колір: жовтий, червоний, зелений, синій, фіолетовий і навіть чорний. Її їли й використовували в пасхальних забавах. На зміну їй прийшла «крапанка», покрита крапочками й крапельками, нанесені воском. Потім з'явилася «мальованка» – варене яйце, розписане пензликом. Також існували «дряпанки» – однокольорові, з нашкрябаним орнаментом. І вже кінцевий результат – це, звичайно, писанка, при цьому віск наноситься на поверхню яйця за допомогою тонкої трубочки – «писачком» (звідки й назва «писанка»).

Червоний колір в розпису означає радість життя, любов, надію на шлюб; жовтий – врожай, прибуток; блакитний несе здоров'я. Зелений – це ріст, пробудження природи; білий з чорним – повага до предків. Чорний колір – символ води, а червоний вогню. Їх гармонійне поєднання в зображеннях – символ родинного щастя, успіху в справах.

Писанка вважається символом життя, сонця, безсмертя, любові й краси, весняного відродження, добра, щастя й містить глибокий смисл. Її дарують на знак перемир'я, побажання здоров'я, краси й сили, застосовують як оберіг

від біди й стихій, для лікування різноманітних хвороб, від переляку й наговорів. Писанку також дарують дівчині на знак щирого кохання і закопують в землю на багатий врожай. Її дарують на Пасху на знак поваги, дружби зі словами: «Христос Воскрес!»

Виконання роботи.

1. Спочатку слід підготувати яйце. Беремо яйце білого кольору, миємо його із содою, висушуємо серветкою. Тепер у більш товстому боці яйця робимо маленький отвір. Потім беремо шприц, набираємо повітря, вводимо голку в отвір і дуже повільно починаємо вдувати повітря в яйце. Яйце тримаємо отвором вниз над ємністю, куди буде витікати все, що в ньому міститься. Коли все вилилося, миємо яйце, набираємо в шприц воду і промиваємо нею яйце із середини, залишки води видуваємо повітрям. Таке яйце так і називають видуте. Кладемо яйце на серветку отвором вниз, аби витекли залишки рідини. Варто яйця підготувати заздалегідь, щоб вони добре просохли.

2. Потім беремо свічку й наносимо розтоплений віск на яйце у вигляді крапочок, плям, смужок.

3. Ось яйце готове до першого фарбування. Фарбувати починаємо з більш світлих тонів і поступово переходимо до темних тонів. Фарбуємо яйце в світло-жовтий колір, а покриті воском місця залишилися білими.

4. Малюємо воском по жовтому фону ті елементи, які мають стати жовтими. Віск зберігає цей колір елементів при наступного фарбування. Повторюємо ці операції декілька разів, скільки всього кольорів задумано в загальному колориті писанки. В останній раз занурюємо яйце у темну фарбу – вишневу, теракотову або червону.

5. Тепер необхідно зняти з яйця весь віск. Для цього акуратно поступово прогріваємо яйце, без дотику яйця із вогнем свічки і одразу серветкою стираємо розплавлений віск. Так робимо, доки не зітреться весь віск.

3. Рукотворні вироби з національною тематикою

Виховувати національну культуру дітей молодшого шкільного віку простіше й правильніше через творчість. Мистецтво дозволяє дітям проявити свою уяву. На дозвіллі можна виготовити з дітьми поробки з українською символікою.

3.1. Оберіг «Ангел»

Ангел – це образ чистоти й молитви. Саме він розкриває над Україною крила й оберігає її від негод. Виготовляється поробка така із білого картону, блакитного й жовтого кольорового паперу і стрічок таких же кольорів.

Інструкція.

- ✓ Із картону слід зробити конус (це буде основа фігурки). Для цього необхідно вирізати коло й від нього чверть, після чого склеїти края.
- ✓ Голову ангела слід зробити ще одного кружка, який буде меншого розміру.
- ✓ Корпус з головою слід з'єднує за допомогою клею ПВА.
- ✓ Потім слід вирізати дві половинки приклеїти до спини.
- ✓ Із кольорового паперу двох необхідно вирізати дві половинки сердечка й приклеїти їх на передню частину корпусу.
- ✓ Шию можна прикрасити патріотичними стрічками.

3.2. Квітка-оберіг «Розквітай, моя Україно»

Виготовляється виріб із кольорового паперу кольорів нашого прапора, стрічки й клею, також знадобляться ножиці.

Інструкція.

- ✓ Виріжте три пелюстки жовтого кольору і тори – блакитного. Зігніть їх біля широких країв й поєднайте за допомогою клею так, щоб утворився колір прапора України.
- ✓ До основи кожного пелюстка підготуйте бахрому в колір, щоб потім її приклеїти.

✓ Закріпити конструкцію кружечком, який буде імітувати центр квітки й також посадить її на клей.

Такий символ може прикрасити будь-яку частину дитячої кімнати.

3.3. Карта України

Такий виріб не лише спосіб розвивати креативність дитини, але й вивчити географію нашої країни й навіть розвивати дрібну моторику. Для створення карти знадобиться лист А3, олівець, різноманітні крупи (гречка, рис, пшоно тощо).

Інструкція.

✓ На полотні малюємо контур України і всіх областей.

✓ Після цього наносимо клей на кожну область й посипаємо його певним видом крупи.

✓ Чекаємо, коли все підсохне.

Можна вставити в рамку під скло і повісити на стіні в дитячій кімнаті. Прекрасна прикраса, виконана власними руками, в національному дусі.

3.4. Панно із макарон «Українське поле»

Не менш цікавий варіант виробу своїми руками для дітей, що уособлює родючість нашої землі. Для виготовлення такого панно знадобиться блакитний і жовтий картон, макарони в різноманітних інтерпретаціях.

Інструкція.

✓ Паралельно скріпити між собою два листи картону для імітації прапора.

✓ Попередньо змастити певні ділянки картини клеєм.

✓ Викласти макаронні вироби так, аби вийшла картина. Вона буде уособлювати поле й хмаринки.

4. Український вінок

Інформаційна довідка

Плетіння кільця із трав, квітів було популярним, цікавим заняттям з давніх часів.. У Давній Греції вони діставалися переможцям спортивних ігор, змагань. У Давньому Римі ними увінчували воїнів. В Індії й Китаї цей аксесуар був призначений лише для багатих та правителів.

Вінок – не лише прикраса, а й елемент найдавніших традицій, повір'їв:

- ✓ Якщо повісити над дверима, то темні сили не зайдуть у домівку.
- ✓ Якщо заховати під першим снопом врожаю, то гризуни, шкідники там не заведуться.
- ✓ Якщо його сплести на русальному тижні свята Івана Купала із 12 трав і квітів, то це буде найсильніший оберіг для захисту.
- ✓ Якщо потонув корабель, то на місці загибелі пускали його по воді. Це було символом завершення земного життя й початком вічного буття.
- ✓ Якщо планувалося весілля, то в цей святковий день наречена мала зранку сплести собі вінок, а після вінчання кинути його в натовп незаміжніх дівчат, і та, яка його піймає, незабаром стане до шлюбу.

Справжній український вінок має складатися із 12 квітів, які мають бути органічно вплетені в загальну композицію із рослин, стрічок й інших прикрас. В українському вінку має бути червоний мак, барвінок, гілочки калини з ягодами або без них, мальва, деревій, бархатці, хміль, васильки, любисток, ромашка, незабудка, безсмертник.

Таке поєднання квітів є не випадковим. Кожне із рослин є символом. Деревій, наприклад, є символом незалежності, сили, нескореності. Васильок вплітала у вінок від трьох років, аби в майбутньому вона вдало вийшла заміж і була щаслива зі своїм чоловіком.

Маки були вплетені у вінки дівчат, у яких загинув хтось із родичів чоловічої статі. Але парну кількість маків могли вплести й тій дівчині, яка хотіла, аби її рід продовжувався. Калина є символом жіночого здоров'я і

благополуччя. Хміль – це ознака розуму, а барвінок – символ міцного шлюбу і сімейного щастя.

Також кожна дівчина знала, в якій послідовності впліталися стрічки в український традиційний вінок і що означає колір кожної стрічки. А ту дівчину, яка не знала, у якій послідовності вплітаються стрічки стидали.

Першою в український вінок впліталася стрічка світло-коричневого кольору, що символізувала землю-годувальницю. По обидва боки від коричневої стрічки в'яжуться жовті стрічки – символ сонця. Потім за жовтими стрічками впліталися світло-зелені – символ дівочої молодості й краси; потім черга синіх і блакитних – символ влади й чистого неба, що дають силу й міцне здоров'я володарці вінка. Після синіх стрічок в'яжуть стрічки оранжевого кольору – символ хліба й фіолетові – символ людської мудрості. Ще вельми важливо, щоб у вінку були малинові стрічки – символ чуйності, щирості і рожеві – символ достатку.

Матеріали: товстий дрiт, штучні квіти будь-якої форми й розмірів, ножиці, атласна стрічка зеленого кольору.

Послідовність виготовлення:

Перед тим, як почати плести вінок, необхідно виміряти голову дитині. Після цього із металічного дроту необхідно виготовити каркас для майбутнього виробу.

Готуємо штучні квіти до початку роботи. Якщо квіти на довгому стеблі, його слід зрізати, а під чашкою бутону провести дрiт, за допомогою якого він буде кріпитися до каркасу. Якщо квіти дрібні, то їх треба зібрати в невеликі композиції. У такій композиції має бути не більше чотирьох квіток. До чашечки кожної квітки треба закріпити дрiт.

На наступному етапі необхідно закріпити квіти на каркасі. Вони мають чергуватися за розміром і кольором. Квіти доповнюємо листочками. Для виготовлення каркасу необхідно брати товстий дрiт, якщо такого немає, то можна сплести косичкою декілька тоненьких.

5. Виготовлення віника-оберега для дому

Інформаційна довідка

Обереги використовувалися нашими предками, аби вберегти близьких від поганого ока й нечистої сили. Найпростішим оберегом був віник. Вважалося, що виготовлений своїми руками він мав велику силу, тому що був сповнений енергетикою господаря. Іноді його ховали від сторонніх людей, а в певних випадках навпаки зберігали на видному місці. Для захисту житла жінка має сама виготовити віничок, прикрасити його, прикріпити до стіни. Зазвичай оберіг спалювали через рік, замінюючи його новим.

Інструкція

Створення віничка-оберега починається з виготовлення основи. Для виготовлення основи можна використовувати різноманітні матеріали:

- ✓ гілочки сорго – купити справжній господарський віник й вибрати із нього акуратні міцні гілочки;
- ✓ солома – найкраще заготовляти її самостійно, але й можна звернутися до майстрів, які плетуть із соломи картини, корзини тощо;
- ✓ очерет – природній матеріал, який з легкістю можна знайти на заболочених берегах водоймищ, каналів; при цьому його можна заготовити навіть взимку;
- ✓ мочало – розібрати новий малярний пензлик, виготовлений із цього матеріалу;
- ✓ бамбукові палички;
- ✓ прядиво – нитки, із яких майстрині в'яжуть панчохи, светри.

Послідовність виготовлення:

Обраний матеріал необхідно нарізати. Довжину й товщину віника визначає сама господиня. Зазвичай у довжину його виготовляли 20 – 30 см, а діаметр ручки залежить від діаметру основної частини. Матеріал для основи слід нарізати дещо довшими запланованої довжини. Це необхідно для того, аби після того, як буде зв'язана ручка, нижню частину необхідно буде

розташувати у формі віяла, закріпити й рівно обрізати. Ручка плететься за допомогою міцних ниток і товстих дротів. Зазвичай перетягують віник на ручці в трьох місцях на рівномірних відстанях.

Нижню частину віника формують за допомогою послідовного обплітання невеликих жмутків основних гілок. Їх розподіляють на досить тонкі пасма й закріплюють нитками або тонким дротом.

Такий розподіл слід повторити декілька разів, перев'язуючи пасма в шаховому порядку.

Тепер слід перейти до прикрашання. Декоративні елементи теж мають символічне значення. Можна виліпити декор із солоного тіста. Ліпляться глечик, мішечок тощо. Розфарбовується і приклеюється на клей. Оскільки виліплені предмети важкуваті, варто використовувати клей типу «Момент».

Найпростіше прикрасити традиційними елементами декору, що мають певне значення:

- ✓ монети є символом успіху у справах;
- ✓ мішечок із мішківини приносить багатство;
- ✓ лавровий листочок є символом майбутньої слави;
- ✓ голівка часнику оберігає від злих духів;

- ✓ насіння соняшника означає, що в родина буде багатодітною;
- ✓ червоний перець є символом сильного чоловічого начала;
- ✓ плоди шипшини – жіночу красу й мудрість;
- ✓ зерна пшениці або бобових означають достаток і благополуччя.

Коли елементи декору підбрано, слід продумати, як їх естетично викласти й закріпити клеєм. Віник-оберіг готовий.

Найкращим місцем розташування його буде кухня. Вішати його слід основною частиною вниз, а ручкою вверху.

6. Оберіг «Домовичок»

Інформаційна довідка

Домовичок з давніх-давен в українських родинах вважався шанованим символом, прабатьком родини, що захищає родину, дім від різноманітних небезпек. Згідно з давньоукраїнськими легендами домовичок мешкав за піччю, доглядав за житлом, слідкував за порядком. А також він доглядав за худобою, лікував від неважких недугів.

Домовичок, у якого були добрі й порядні господарі, завжди ставився до них із любов'ю, вдячністю. Але якщо господарі не слідкують за порядком, погано доглядають худобу, домовий починав сердитися, лякати дітей, псувати речі. Якщо не виправити ситуацію, домовик зробить життя господарів незносим й виселить таких із хати.

Матеріали для виготовлення: однотонна бежева тканина (краще мішковина); клаптик лляної пістрявої тканини для сорочки; клаптик темної тканини для штанів; вата або синтепон для набивання; мотузка для виготовлення взуття; вовняні нитки для волосся бороди й вусів; фарби й пензлі для оформлення обличчя; гудзики для сорочки; додаткові аксесуари – ключ, монета; лекала, нитки, голка, спиці для в'язання або гаччок для в'язання.

Послідовність виготовлення:

- ✓ із мішковини вирізають прямокутник-основу розміром 20×85 см; це буде голова й тулуб;
- ✓ скласти матеріал вдвоє й зшити, акуратно заокруглюючи по кутах;
- ✓ верх тулуба, там, де має знаходитися голова, трохи розпустити, аби потім зробити волосся, а із витягнутих ниток – брови, вуса, бороду;

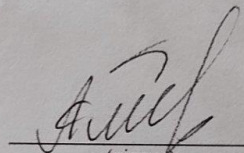
- ✓ ніс домовичка роблять із капрону: вирізається кружечок, обмотується ниткою по краю, після цього наповнюється синтепоном або ватою й затягується;

- ✓ потім слід відділити голову від тулуба: для цього у місці розташування шиї робиться шов, потім нитка стягується;
- ✓ готовий виріб заповнюється ватою або синтепоном і зшивається;
- ✓ для очей вирізаються заготовки із кольорового картону або пластика, потім приклеюється до основи;
- ✓ для виготовлення ручок використовується дротова заготовка, яка обтягується капроном й акуратно зшивається;
- ✓ ніжки вирізаються із картону, далі гачком для в'язання навколо заготовки плетуться чобітки;
- ✓ із строкатої тканини шиється сорочка, а із темної – штанці;
- ✓ готовий оберіг прикрашають аксесуарами – ложкою, монетою, ключем тощо.

За бажання можна вмотити домовика до кошика, який можна виготовити із пап'є-маше.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів
мають посилання на відповідне джерело.

Апетри Ліна Ярославівна

(підпис)